

ПРЕПЛАТА
НА ГОДИНУ
20.— динара
(круна) а на
 $\frac{1}{2}$ и $\frac{1}{4}$ год.,
пола и чет-
врт те суме.

ЗВЕЗДА

ИЗЛАЗИ
ДВА ПУТА
10. и 25.
у месецу

Уредништво
Васина ул. 4.

ВЛАСНИК Павле Маринковић	СВЕСКА 3. БЕОГРАД, 10. ФЕБРУАР 1912.	УРЕДНИК Бранислав Ђ. Нушић
-----------------------------	---	-------------------------------

Милета Јакшић

НАШ ПОРАЗ

Разочарани, малаксали борци,
Ти укроћени, мекушни слабићи
Што ко лешице роњски ваздух куже —
Ох, без гађења не можеш им прићи!
Зашто не умру, па у раку с њима,
На сраман погреб нек им се не звони —
Од њих удара отровна зараза —
Затрпајмо их, за црве су они...

А ми остајмо, — јест ми огорчени,
Спомен пораза свога ћемо крити
Као оветињу: драгоцену семе
Будућих буна он ће нама бити.
Нек угњетена душа злбом јача,
Ћутљива нека нове борбе снева
О победама машта, тријумфима
Кад једном дуне бура нашег гнева —
И ми будемо ко заробљен тигар
Ком случај врата од тамнице даде
Што, брз ко муња, кротивоца свога
Ноктима страшним кидна на комаде.

ПРВИ ПОЉУБАЦ

Тако у доба кад се мртви дижу
И кад часовник, по фабули, живим
Обзнану даје да авети стижу,
Да коло воде по плочама сивим,

Кад поноћ дође, и он нагло скочи.
Под дивљом страшћу што га намах сколи
Тражаше љубав и незане очи,
Бога, да куне и да му се моли.

Празна и страшна јави му се соба.
Самоћа поче да га пече, дражи.
Он је остави. Као дух из гроба
Спусти се у мрак да мелема тражи.

Поглед му ума грозницу је сипо,
Усне му ватром покривене горе,
Рукама мрак је стезао и пино,
Док уста речи неразумне зборе.

Болесна ноћ је око њега била,
Велика, црна, с поветарцем меким,
Смрт по њој своја лупала је крила
И лутала је сновима далеким.

Поворка доба изумрлих сада
За њом се креће: нит ропће нит цвили,
Увело лишће шушти, тихо пада —
Живот нестаје ал' траг за њим мили.

»Тако ми ноћи и природе ове! ...«
И крик загушљив задави му речи,
Крик, којим човек у љубави зове
Сотону, да га својим паклом лечи.

И бесно пође све дубље и даље,
Незнано куда, за инстинктом грозним,
Док су одјечи, што ход његов шаље,
Вукли се за њим по сатима позним.

Кроз таму, земљом, ко тамницом мрком,
Сломљеног даха, узбурканих груди,
Он је застајо и јурио трком
Ко прва младост, као ветар људи.

И своје срце не чу како бије,
А ноћ не виде поглед што му гори,
И жеђ живота под којом се вије,
С којом се као са осветом бори.

Крв као савест не даде му спати,
А шта му могу помрчина густа
И шуме мрака — шта му могу дати?
Да л' вечан покој, да л' жељена уста?

Силни су боли што их љубав даје,
Силнији него онај што их носи,
Силни и моћни док човека траје:
Она нас рађа, ал' она и коси.

Наједном заста. Месец беше тајно
Обишо таму и стада далека
Облака црних; ко ропац очајно
Усклик се оте: »она мене чека!«

Још мало месец гледао је њега
Како је стајо с једним белим рупцем,
Сам у тој ноћи како опет бега
И како јури за првим пољупцем.

Јела

МОМЕ СИНУ...

Још мало само, прнућеш к'о тиче
Са мога крила у далеки свет,
Са младом снагом, пролетарче моје,
Ти циљу своје управићеш лет.

У младој души заструјаће топло
Младости бујне најврелији плам,
Са силном вером запливаћеш смело
У нови живот на обновљен храм.

К'о снежни прамен кроз рихоре снажне
Кроз боле људске теби ваља поћ,
А да л' ћеш зрака да наићеш топлог,
Ил' куд се кренеш... свуд пустош и ноћ?

И многа суза са првим сазнањем,
Често с неправде, кањуће ти тад,
Истина горка победиће снове,
А радост чисту одагнаће јад.

Истрошен борбом, јурећи за циљем
Падаћеш доле, врти се к'о црв,
А таман руком да се хитиш неба
Из свежих рана заплуснуће крв.

И ведри пламен млађаного срца
Клонуће немоћ осећајућ' сву,
Ал' крепка воља умеће и знаће
Сокове свеже да улије ту,

Ну знај, да негде далеко за тобом
Тугује душа, којој си ти све,
Са болном чежњом прати ти кораке
Срећна са среће, а с твог јада мре.

Ну никад суза оквасити неће
Живота њеног разбијени сан:
Што више жртва покољења дају
Новог живота биће ближи дан.

Бранислав Ђ. Нушић

Човек који губи мисли

— Шта сам оно хтео рећи? — запитаће г. Тимотије своју жену госпођу Милку, плескајући се шаком по челу да би се сетио, као оно што притежалац старота сата удара овим у длан леве руке да би прорадио.

— Шта сам оно хтео рећи? — понављао је г. Тимотије тако често, али на то питање не само госпа Милка но и он сам није био кадар никад, ама баш никад да одговори. И, ако га запитате, он ће вам се и сам на то пожалити.

Пре, док сам био у служби, дешавало ми се да изгубим по где што, али тако, ситнице; изгубим на пример амрел или акта какве парнице или калочне и тако... Али од онога дана када сам прочитао у Српским Новинама указ о моме пензионисању, као да ме је неко флисиуо по глави, тако сам одједанпут почео да губим мисли. Ама не можете просто веровати како их губим. Смислим лепо то и то и пођем кући да кажем жени, отворим врата, погледам је и... не знам шта сам јој хтео рећи!

Тако би се од прилике жалио г. Тимотије, али је било у ствари још горе по што је он казивао. Бивало је на пример да он пође од куће да купи рецимо фунту свећа. Да не би успут изгубио ту мисао, он почне још с кућњег прага певушити:

— Фунта свећа миликерц!... Фунта свећа миликерц!...

Иде путем тако, иде и певуши а пред очима му само фунта свећа. Сретне господина председника суда, погледа га одозго до доле и, личи му човек просто на фунту свећа; сретне господина доктора, свога кућњег лекара, погледа га одозго до доле и ни узми ни остави, права фунта свећа. Толико се он веже за ту мисао да, на пример прође крај њега секретар г. Тома и поздраву га:

— Добар дан, господине Тимотије!

А он му одговори:

— Сервус миликерц!

И рекао би човек ако икад а оно сад је сигуран. Али није тако. Нека само с њим когод проговори што, нека обрати пажњу на фијакер који ће протутњати крај њега, нека се само задржи крај којег излога где ће му привући пажњу каква ситница; оде све до ђавола. Он наставља пут, стигне до дућана у који је пошао, улази у дућан, поздраву се па тек:

— Овај... шта сам оно хтео рећи?

А кад му се та реченица једном омакне са језика, не поможе му ништа више. Бадава газда дућански, да га само потсети, почне ређати:

— Кафа, фида, зејтин, ванила, фикс, најквирц, бибер, фитиљ —..... све то не помаже но на против само га још више буни. И он се враћа кући без фунте свећа.

А бива да и без икаквог спољњег повода изгуби мисао. Он на пример шета по соби у папучама па му падне на памет да је заказао г. Пери апотекару једну партију домина у три по подне. Науми дакле да обуче ципеле и стане звати послугу.

— Софија, Софија!

Разуме се, кад би та Софија била вредна и ушла на први позив, можда се то тако и не би десило. Али Софија, као и све те Софије, тек па пети позив улази у собу и он је погледа, замисли се, замисли се и...

— Овај... шта сам оно хтео рећи?

И, како се никако не може да сети шта је хтео рећи, то шета узбуђено све до вечере у папучама, тражећи очајно своју изгубљену мисао.

А није да није по гдекад покушавао да нађе изгубљену мисао, о, још како. Само, увек без успеха.

Тако на пример, једном приликом вечерају он и госпа Милка а била ту као гошћа и нека госпа Милкина тетка. Водио се разговор о овоме и ономе, па се најзад дошло на то како би и нечиновничким удо-вицама држава требала да одреди пензију.

— Зашто да се њима одреди? — узме реч г. Тимотије. — Ја бих видите њима... ја бих видите њима... овај... шта сам оно хтео да кажем? и стаде ту као укупан, као ћудљив магарац кад забоду предње копите у ледину па удри га колико хоћеш он ни маћи.

— Ама шта сам оно хтео рећи? — понављао би он очајно, али то није помагало.

Најзад, да би нашао изгубљену мисао, он пође сасвим правилним путем. Реши се да понови све оне прилике које су му можда изазвале изгубљену мисао.

О чему сте разговарале? — окупи он жене.

— Па то, о пензијама.

— Разговарајте опет то.

Жене су морале да понове цео разговор, али не помаже.

— Пре тога, још сте нешто разговарале?

— Па... — сети се госпа Милка — тетка се жалила на свога кирај-цију.

— Ајде, нек се опет жали на кирајцију.

И тетка поче понова да ређа, како јој кирајција неуредно плаћа, како има велику породицу која га сваки час обилази и то ни једног рођака него све неке рођаке, како...

Али ни то не поможе.

— Јесте ли радиле што год уз разговор? — пита их очајно, не би ли нашао мисао.

— Па... рећи ће тетка — ја сам, онако уз разговор разбила један орах и појела.

— Молим те, тетка, разби још један орах и поједи.

Узе тетка да једе још један орах и он поче пратити сваки покрет њене руке мицање усана, сваки залогаш; али му се мисао не поврати.

— А ја сам, рећи ће госпа Милка, излазила напоље по воду.

— Ех, врло добро, просни ову воду у канту па изађи опет.

И све се понављало, сви разговори, све радње, чак се он сетио да је, пре но што је ушао у разговор устајао и чешао леђа о рагастов, па је и то поновио, и ако га леђа нису више сврбела. Али, изгубљене мисли нигде ни од корова.

Једном је чак то његово губљење мисли било и фатално. Замолно га је његов шурак, који је „због неправде“ истеран из службе, да оде до министра, са којим је он одиста био добар познаник и да проговори о њему. Обећао је и отишао је једнога дана. Да је тога истога дана био

примљен, можда би све добро било, али је министар био у седници, те је остало да сутра дан дође.

Сутра дан оде он опет и, како је била пуна чекаоница, седе да очекује на ред. У чекаоници, дабоме, поче да мисли о свему и свачему. Посматра једнога, посматра другога, посматра трећег посетиоца, пребраја им дугмад на капутима, шацује им године старости и нагађа ко је зашта дошао.

А кад га момак зовну и, кад дође у министрову канцеларију и када га министар врло љубазно прими те проговорише две три речи о овоме и ономе, дође ред и да каже чега ради је дошао. Он се почена, погледа министру у очи, погледа затим у патос па опет министру у очи, па тек...

Овај... шта сам оно хтео рећи?

И разуме се, ништа му више није могло помоћи. Отишао је од министра а никако, ама баш никако није се могао сетити зашто је дошао.

Најзад, после једног таквог фаталног случаја, морао је тражити лека. Од тога догађаја управо он се и почео жалити на то, како губи мисли.

— Па знаш ли како да се помогнеш? — рећи ће му један пријатељ.

— Како, ако Бога знаш?

— Куни, брате, нотес па чим ти падне мисао на памет а ти је забележи.

— Тако ћу и учинити.

Пошто је трипут ишао у чаршију да купи нотес и увек заборављао ради чега је пошао, четврти пут је на парчету хартије написао реч „нотес“, стегао ту хартијицу у шаку и тако кренуо те најзад и успео те купити нотес.

Метнуо је нотес у леви џеп од прелука и кренуо кући, задовољан што је доскочио сам себи и што му се више неће ни најмања мисао изгубити.

На сред пута срете га гогоља Трифуновићка, одлична пријатељица његове жене.

— Врло добро, те сам вас нашла, — рећи ће она прилазећи му и рукујући се са њиме. — Реците, молим вас, госпођи да дође после подне к мени, па ћемо заједно у чаршију на ону лицитацију. Ја сам јој обећала јавити кад буде та лицитација.

— О, молим! — учини г. Тимотије, — рећи ћу, рећи ћу јој!

И њему чисто би мило што му се дала прилика да се већ на првом кораку, тек што је изашао из књижаре, користи нотесом. Чим се опрости са госпођом Трифуновићком, он извади нотес. Писаљка у нотесу није била зарезана и он стаде на сред тротоара те узме да је зарезује. Кад је већ зарезао овај посао, који је прилично дуго трајао, он отвори први лист нотеса, опљуну писаљку и, кад је спусти на хартију а он тек застаде:

— Овај... шта сам оно хтео да запишем?

И кад се никако није могао сетити шта је хтео да запише, њега обузе гнев на самога себе, преби писаљку, поцепа нотес и баци га у олук и крену журно кући, одлучно решен чим стигне да каже жени:

— Жено, овако више не иде. Води ме каквом лекару, мени мора да је прсла каква жилица.

И чим је стигао кући, отворио врата и срео госпа Милку у ходнику, он одиста одлучно, још с врата рече:

— Овај... шта сам оно хтео рећи!....

Д-р Никола Ђорџ

Цар Лазар полази у бој

XXXV песма из епопеје Косово

Лазар се оружа за бој окружен телохрапиоцима и свитом, коју му предводи Витомир Цреп. Кад се војска уреди, Лазар прекрсти мачем војнике и бојно поље, на што сви војска отпева убојну ратничку химну. На нов знак, Лазарева војска се крене и јуришем удари на Турке. Витомир се први одликује. Лазар спази међу Турцима Јевреноса и баца се на њега копљем. Бајазит напада Лазара.

Таман живахнуше Турци и тренутан мален бољитак
Шњаху окренути одма у велик и славан добитак,
Кад им се невоља нова и беда тек истинска јави:
Права јер битка тек беше на помолу, окршај прави,
Лазо кад устаде главом Србадије срце да крене.
Његови подвизи данас јунаштва ће сва да засене.

Устаде Лазо и тешки свој оклоп на снагу баци,
На коме блиста, ко да га окупаше сунца зраци,
Двоглави орао царски. Плаветне челика шине
С оклопа иду низ руке и ноге. И зглобове њине
Златне приспајаху гривне и павте. Около врата
Колир бејаше од злата; у четири оплетен ката.

Нарамењаци бејашу златни, а такав бејаше
И кајас мачу, који о бедрима јунак пасаше.
Такве и мамузе беху и наколенице зглобне,
Које за гломазне шине приклапаху алкице дробне.
На главу постави цар свој високи шлем, што имаше
Визир, те лице у боју заклонити њиме могаше.
Златан визиру се крет у средини прорезан сјаје,
Који за поглед у боју мегдана му очима даје.
Шлему на темецу круна сијаше се царска од злата.
Над њом у висине неба извијена танана врата
Двоглав се дизаше оро, а орлу на главам' обема

Као но круна по једна од алема сја днадема.
Србије царски грб на прсима орао има.
Крила раширио бела, над облак да полети њима.
Још се од круне на шлему, да лепота буде још већа:
Пурпуран спушташе плашт и падаше цару низ плећа
Као но застава славе, ко победе живо знамење
Пурпурног плашта бејаше лепрљиво то треперење,
Када у жестини боја, обарајућ чете душмана
Разигра царе Зеленка, коњица свог од мегдапа. —

Пурпурна беше у цара и коласта аздија, коју
Повише оклона носи по млетачком гиздавом кроју,
И којом снажна своја заогртаваше плећа.
Копча од алема драгог, на бурму, од ораха већа
Под грлом њу му држаше и алем у копчи сијаше
Да се крај његова сјаја повечерат лако могаше.

Снажан бејаше цар, још гипка и младићка стаса.
Мач му бејаше дворез и дуг преко висине паса.
Балчак на мачу беше од злата, на крста знамење;
Поднизан бисером дробним сав засут у драго камење.
Цар га исукана носи, круноносан када се јавља
Народу својем и кад га поздравом царским поздравља.
А кад је време битке, за одбрану миле домаје:
Уздани тад маченосац свом цару га хитро додаје,
Победи с њиме да води Србадију уздану своју
И да га освешта крвљу у светом за слободу боју.

Пред царем беше у благо повијеном луку у строју
Бораца стотине три, узданијих од свих у боју.
Растом горостаси сви су и нема им равних по снази:
Телохраниоци то су, непробојни бедеми су Лазу.

Беше та чета ко нека белензука, коју требаше
Раскинут, па тек продрети тамо где царе стајаше.
Пешке ти момци се боре и сваки је у оклону лако.
Голем крстоносни штит над леваком заклон је сваком.
Шлем је на темену сваком са плочицом мало на еро.
Сваком крстоносну капу од сокола краси још перо.
Оваки ратници беху Душанови, које вођаше
Слави и победи, с Грком и Турчином кад војеваше.
Оружје, копље и мач им. И колико уздано бију.
Копљем костоломним, тољко ужасније крвљу још лију
Мачем кад отворе сечу. — Војсковођа њима бејаше
Витомир Цреп, Јагодинац, уступити кој не знађаше
Ни испред силе веће и стогубо. Кога он такне
Топузом тешким по врату: и главу му одма смакне.
Славан је он с буздована од сува изливена злата,
Којим он главе лупа и скида душманима с врата.

Снопове Турака тај под ногама себи обара.
Страшан је покољ и јад од Турака који он гвара.
Сабљом их сече ко рецу а топузом туца ко гњиде!

Још је и толико дрзак у битку да пешнице иде.
Пешке дочекује прве на коњима турске јунаке:
С коња их суноврат скида и отвара широм сокаке.—
Страшан је Цреп, кад је тако на Турчина киван.
Страшан је Турчину Цреп, ал Србу је дичан и диван
Као непробојни бедем пред царем он онде стајаше,
Кула неосвојна, тврда на Косову данас бејаше.
Кула што никад не пада, већ победе заставу носи,
И свакој бури и трусу и грому и муњи пркоси.

За овом четом царских телохранилаца беше
Пољане комад, који стегоноше царске запреге,
Којих тријесторо има и који пред царем јахаху,
И мале пурпурна цвета, стегове пред њим ношаху
Високо дигнуте копљу бојном до самога врха.—
Сад су за дику и сјај, ал друга за бој им је сврха:
Јер су стегоноше све ове копљометници први,
И пурпур стегова брзо у пурпурној огрезне крви,
Када јунаци за бој та убојна копља положе,
И кад их као гору непробојну пред собом сложе.
Али и стрелама бију сви уздано толико исто.
И бојно поље у часу пред хитцима њиним је чисто,
Далеко испред цара кад облаком зујећ полете,
И с црном земљицом оравне та Мурату читаве чете.

За њима узани поља крајичак заостао беше,
Који штитонеше царске, дванаесторо њих, заузеше.
Штитове они ношаху големе и тврде од нада,
Њима заклањаху цара, да рана му душман не зада
Копља и стреле о њих се ломе к'о прUTOви крти,
Од њих одбијени клону хитци намењени смрти.

Њима по зади, три копља остављајућ слободна поља.
Заузе место цар. И десница његова, боља
И јача данас од свију: судбине жребе ношаше.
Земља и народ у њој будућности звезду гледаше.

Цару са десна и с лева по два пешака ијаху.
За њима по један коњик: то слуге му верне бејаху.
Десно корачаше хитро копљоноша стасити Ратко
Лево стрелоноша лаган од Трепче брзоноги Вратко.
Оружје они додају честитом кнезу у боју. —
За њима устопце иду још двојица слугу у строју:
Десно маченоша уздан од Стојника Стојковић Стојак,
Лево топузлија кршан од Војника Војковић Војак
Уздани момци ови додаваху цару за битку:
Војак шестоперац златни а Стојак мачетину бритку.

За њима коњика два, две верну уз цара су слуге.
Голубан десно, ком срце за царицом пуца од туге,
Што је у Крушевцу нао остави тужну и дерну.
Али јој сачува љубав синовљу сву силну и верну.

И овде за славу њену с поочимом гинуће славно.
Гробница биће хладна и њему то Косово равно. —
Лево је Милутин, кога од свију цар пазн и воли,
И који пасти уз цара од увек се Богу и моли. —

Тако поделише цара и царице милост они.
Али их иста жеља и ватрена жудња гони.
Овде за цара умрети и царицу помајку милу,
Буде ли суђено само, не разбити Мурата силу.

Голубан јаше десно Лабуда свог од мегдана
Милутин играше лево још бољега брзог Белкана.
Лабуду беше у гриву оплетено мирис босиље;
Несташном оном Белкану ковиље и китњасто смиље.
Оба јунака беху у руху од свиле и оба
Златне панцире ношаху. И царици верни до гроба,
Знакове господства њена обојица бацише на се:
Пауна слике им штит и шлем им обојица красе.
Пауна по два на крина пуноцветном бокору стоје,
Па се лепршећи љубе, к'о младих заљубљено двоје
Милице мајке знамење то беше, кад бија још мома,
Па је и јаком; јер Миља кћи Немање славног је дома.
И ово двоје деце благородне, посинка оба:
Ките се тиме пред смрт, ах матери верни до гроба.

За царем одма у стопу стегоноше царства јекњаху:
Заставу Србије царску и краљевску Босне ношаху.
Владета војвода лево а Југовић Бошко је десно.
Заставе обе гордо у азурно море небесно
На поветарцу се дижу, лепршећи шумно у зраку.
Китама куцају плећа и Влатку и Бошку јунаку.
Беше к'о тихани шапат да жеље одаје им вреле,
Беше к'о збиља да веле, та колико ватрено желе,
Да се и грле и љубе, к'о сестрице рођене миле,
Баш к'о и земље им обе што сетно уз Дрину се свиле,
Сестринског загрљаја и сестринске жељне милоште.
Ах ти, валовита Дрино, та докле ћеш делит' их јоште?!
Ледена срца, ти Дрино, ти хлађана водо, куд хрлиш?
Како си себична, Босну и Србију сама кад грлиш!
Како си грозна, Дрино, што сестру од сестре раздвајаш,
И што их делиш у место у загрљају миле да спајаш!
Ах ти, љубоморна Дрино! Походити више те нећу;
То ти опростити нећу; од жалости на те умрећу.

Заставник трећи бејаше са заставом земаљском славном
Војвода Орловић Павле пред Лазовом силом главном.
Подале он иза кнеза стајаше и стег му се вије
Гордо пред војском, која к, о тресак громовити бије

Туна и једци царски у близини увек се паћу.
Спремни сви, у бој да свакога часа изаћу.
Најбоља три су зеленка од двадесет избрани за то.
Али се онај у среди гле зорли расрдио на то: —

Царко љубимац је царев и рзање све му с' разлежé,
Зашто га силног у бој не појаха првога кнеже,
Него он Витеза јаше а остави Царка позади,
Да је са Соколом и са Змајем тек ту у паради.

А нека коњицу добри! та жељица тебе ће проћи.
Доћи ће реда и на те и цар ће и до тебе доћи.
И ти ћеш жалити љуто што понесе у бој њега,
Кад га савладана видиш у ранама огрезла свега,
Како у бездан ада са седла ти бојнога тоне,
Како му десница мач испушта и сломљена клоне.

Не беше Јазо зеленка одбацно коњица добра,
Него за окршај крајњи, за последњи Цар га баш пробра,
Да га у последњи бој у најљући понесе силан. —
Не био само му ти, ој коњицу, кобан и хилан.

Једеке ове опрема тај челник од Дежева Мрњак,
А цару приводи у бој од Дренице војвода Прињак.
Лево и десно од цара, у четири врсте убојне,
Витези први царства халовите коњице гојне
С муком савлађајући, спремни и орни за полазак стоје,
Два пут по стотину друга те гомиле обадве броје.
Телохраниоци царски и то су, и царска су стража.
Они са десна што држе главара од Тамнаве Блажа
И Дружељуба од Пчиње и Павоја од Орловика
И поред њега Дражуна од убава стана Брусника
Имају свака врста на зачељу. Оне пак лево
Води у битку Крцун, ког питомо одгоји Чево
И Крстовило од Гацког и Невесињац Момчило,
И поред њега од Пека од Потока златног Борило.

Војводе то су ал, момци и други сви њима су равни:
Пред њима свако јунаштво у боју и бледи и тавни.

А иза свију и даље и лево и десно се шири
Царева сила остала и пољану равну оквири
Зидом од челика тврда и браном од десница снажни'.
Ратници срчани сви су и уздани сви и одважни.

(НАСТАВЉЕ СЕ)

Миливоје Предић

ЗАБОРАВЉЕН ДУГ

комад у 1 чину

Лица:

Господин државни саветник (55 година)

Госпођа (40 година)

Једна жена (43 године)

Служавка (50 година)

Догађа се у Београду 1910 године; 10 часова увече.

ПРВА ПОЈАВА

Обична соба која служи као трпезарија, а преко зиме, да би се уштедела дрва, и као соба за рад г. саветника.

Господин и Госпођа седе у соби после вечере, задовољни и разбашкарени онако, како то човек може да буде само после добре вечере. Господин је у своје домаћем капуту и домаћој капи, на ногама су му чојане ципеле; нема оковратника и машину, али има цвекер и седу брадицу, која се у највећем реду завршава у шиљак. Седи у дубокој столици и чита новине. *Госпођа* је била пре два сата да начини неке посете и пошто спавање није било далеко, мрзело је да се потпуно пресвуче у домаћу хаљину, коју носи по кући, већ је обукла само другу блузу, коју је оставила откопчау око врата: скинула је само мидер, јер јој је много сметао — пошто је доста пуна — и горњу сукњу, а остала је у парадном жипону. Жипон је од појаса до половине од обичног црног сатена, а од половине од црног тафта, који се завршује жутим опшивеним и набраним тракама. И она седи за столом и, преко обичаја, чита новине.

Г о с п о д и н. (Чита, и с време-
мена на време, с подсмехом јед-
ног великог господина) Хм!..... хм
.... хм... хм!...

Г о с п о ђ а. Шта, зар опет има
пешто?

Г о с п о д и н. Знао сам ја то.
— — Дабоме да има, али сасвим
друкчије него јуче. Готово се из-
вињава за ону јучерашњу пако-
сну белешку.

Г о с п о ђ а. Па било би стра-
шно да су онако наставили; ја не
знам шта бих почела....

Г о с п о д и н. (Скине наочари
и подигне се смешећи се, међући
дрво у фуруцу.) А, то не треба да
те је ни: то се дешава врло често
и најбољим људима. (Шета се,
мирно размишљајући).

Г о с п о ђ а. А, шта: дешава
се; за двадесет и пет година тво-
га рада нико није имао ништа

да ти замери, и сад се они на-
шли да нападају на твоје поште-
ње. (Чита.)

Г о с п о д и н. (Шетајући се.)
Тја, то је лична мржња... лична
мржња, разумем ја то све, разу-
мем: саветничка плата,... магар-
ци, као да су милиони... Бедно је
то, бедно! (Пауза.)

Г о с п о ђ а. (Читајући, узбу-
ђено и радосно) Аха! Па знала
сам ја то! (Чита брзо, прелећући
очима.) Ето....

Г о с п о д и н. Шта је? (Зас-
тане.)

Г о с п о ђ а. (Задовољно)
мхм!.....

Г о с п о д и н. (Прилази јој и
гледа у новине) Шта има?

Г о с п о ђ а. Ево, узели те у
одбрану.

Г о с п о ђ а. Слушај!... М-м-м
... ово напред је она notiца од ју-

че, па онда каже:... „код нас у Србији нема примера, да поштен човек не буде ишчибукан; а да не поштен човек и последња варалица не буде подигнута на место првих људи. Ми никако нисмо у стању да схватимо шта се уопште хтело горњом нотичом, која је могла да буде само последња личне мржње и зависти, и доказ разузданости неких наших листова.

Г о с п о д и н. (Шета се и слуша, по неки пут се насмеје и гласно, иначе се једнако великодуш-но смешка. По који пут застане, да би боље чуо).

Г о с п о д њ а. — — — Нападати тога човека не значи само не бити обавештен о нашим политичким и приватним приликама, него значи уједино и бити непоштен. — — — (Окрене се задовољно на столицу.) — — — Аха! — — — Баш волим!

Г о с п о д и н. Хм!

Г о с п о д њ а. (Наставља да чита) ... „Нећемо да се упуштамо у даљу полемику с листом као што је тај, али тражимо од господина уредника да нам одговори да ли у стању и да докаже оно што је изнео у горњој нотичи, а исто тако да ли му је познато да је човек, кога они нападају, једини који по заслуги седи у Државном Савету, и да је то човек, који је од свога рођења па до данас могао свакоме да послужи као пример правога поштења, човек који целог свога живота иде правим путем и коме се ништа не може пребацити ни у јавноме, ни у приватноме животу. Ми смо рекли што смо имали да рекнемо; а на господину саветнику је да путем суда потражи задовољења.“...

Г о с п о д и н. (С великодушним реангацијом) А!

Г о с п о д њ а. (Устане нагло, радосна и усплахирена.) — Тааако! — — Тааако!... Ето ти видиш; то су поштени људи!... Баш им

хвала. — — — Јесте, нека читају, нека виде ко си ти. А тек кад их будеш тужно, онда ће тек да осете ти неваљалци шта — — —

Г о с п о д и н. А, то би било ситничарење. — Знаш: „опрости им Боже јер не знају шта раде“.

— — Ситничарење — — —

Г о с п о д њ а. (Изненађено) Штаа!? — Нећеш да их тужиш?

Г о с п о д и н. Немам времена за те глупости.

Г о с п о д њ а. Није то глупост, кад тиме треба да опереш своје име.

Г о с п о д и н. Ја га ничим нисам укаљао.

Г о с п о д њ а. (Мало више јетко) Ја би их, Бога ми, тужила... Овако сви могу да кажу да си потплатио ове овде. (Спусти руку на лист, који је мало пре читала.)

Г о с п о д и н. Па нека кажу. — Ко ме познаје, знаће колико ту има истине; а шта ме се тиче, шта мисле о мени људи који су далеко од мене. — Ја нисам ситничар. — Напоследку ето и сама видиш, да се увек нађе неко који ће рећи праву истину.

Г о с п о д њ а. (Упорно.) Ипак треба да их тужиш.

Г о с п о д и н. Не треба да их тужим.

Г о с п о д њ а. Бога ми, треба. — Нека и њима црвени образ.

Г о с п о д и н. Мени није црвено.

Г о с п о д њ а. Мени јесте.

Г о с п о д и н. (Реша се да прекине разговор, мало оштрије.) Најбоље ће бити да не говоримо о томе. Ти то нећеш никад разумети.

Г о с п о д њ а. Па нисам ни ја баш толико ограничена.

Г о с п о д и н. Не кажем да си ограничена, али... али треба да знаш да је мени исто толико непријатно ово што је данас изишло као што ми је било непријатно и јуче кад сам прочитао чланак у коме ме вређају и грде. — Па шта

ја могу да почнем и против једних и против других? — Ништа. — Људи су људи, драга моја: ништа није лакше него напасти поштена човека.

Г о с п о ђ а. Сваки паметан човек тужно би суду.

Г о с п о д и н. Па шта ћу имати од тога? — Само штете: то би значило да хоћу своје поштење помоћу суда да докажујем.

Г о с п о ђ а. А много ћеш опет имати од свога поштења, кад пустиш да те којемо вреба.

Г о с п о д и н. Не, не, ту се нећемо сложити. У осталом најбоље ће бити да оставиш ту ствар мени самоме. — Овако сам радио целога свога живота, а тако ћу радити и од сада. По моме мишљењу погрешили су ови што су ме узели у одбрану. Шта то значи хвалити и уздизати некога, што је поштен. Не значи ништа, али баш ништа!

Г о с п о ђ а. Бога ми, значи.

Г о с п о д и н. Сваки мора да буде такав, шта ту има нарочито да се хвали..... Не кажем, треба нападати непоштена човека, али је највећа погрешка хвалити поштена. То није никаква заслуга, већ то је нешто... нешто... што треба и што мора да буде. И све се то тиче само мене, и све је само зато ту, да бих ја мирно могао ићи у гроб. Ето, сад си ваљда разумела зашто нећу да се вучем по суду због тих пропалица.

Г о с п о ђ а. Ја опет мислим да немаш право: треба да се зна.

Г о с п о д и н. Шта треба да се зна? Па теби не вреди доказивати... Најзад, говори што год хоћеш, ја не могу друкчије: крв је крв, драга моја. Сви моји умрли су као скромни и поштени људи, и нико од њих није трајно никакве награде за своје поштење, па ваљда ћу и ја тако умрети.

Г о с п о ђ а. (Научила је, да увек она заврши разговор.) Како год хоћеш.

ДРУГА ПОЈАВА

Служавка и пређашњи.

С л у ж а в к а. (Стара жена око 50 година). Тражи Вас једна жена.

Г о с п о д и н. Каква жена?

С л у ж а в к а. Па једна... онако... обична жена.

Г о с п о д и н. Реци јој да нићу никога да примам. Којешта! Не може човек ни поћу да има мира.

С л у ж а в к а. Она каже хитна ствар.

Г о с п о д и н. За мене није хитна.— Није требало да улазиш: ти знаш кад ја једанпут скинем ципеле....

С л у ж а в к а. Знам ја; али кад она плаче и моли.... дошло ми је жао, па рекох: хајд да покушам.

Г о с п о ђ а. Па пусти је, Бога ти, види шта хоће. --- (Служавки) Пошљите је овамо.

Г о с п о д и н. (Љутито.) Нека уђе! (Седне за сто).

С л у ж а в к а. (Оде).

ТРЕЋА ПОЈАВА

Господин, Госпођа и Једна жена.

Ј е д н а ж е н а. (Око 42-43 године, ситна, погурена, бледа и болешљива, улази полако у собу, климнувши главом. Остане на вратима).

Г о с п о д и н и Г о с п о ђ а. (Посматрају је пажљиво извесно време).

Г о с п о д и н. Шта сте хтели?

Ж е н а. Ја... ја бих... (Увије се још боље у мараму као да јој је зима).

Г о с п о д и н. (С подсмехом.) Милостињу!?

Ж е н а. (Погледа голоћу.) Не!

Г о с п о д и н. Него?

Ж е н а. Хтела бих да говорим с Вама на само неколико речи..... али...

Г о с п о д и н. Па зар у ово доба?

Ж е н а. Сутра је доцкан. — — (Устручава се, гледа у госпођу).

Г о с п о ђ а. (Примети то, напружи усне, одмери је од главе до пете и оде десно).

ЧЕТВРТА ПОЈАВА

Господин и жена.

Ж е н а. (Чим госпођа оде, погледа нервозно око себе, учини брзо два до три корака ближе столу, погури се још више склопи своје коштуњаве шаке, у којима држи једну прљаву и од суза влажну целпну мараму, дрхће и плачно:) Јао, добри господине, помозите једној мајци, помозите једној сиротици, која ће сутра да изгуби све што има, којој ће да отму живот, ако јој Ви не помогнете!

Г о с п о д и н. (Чим је она почела да нариче, устане од стола, направи кисело лице и једва чека да она перстане.) У-у-у! Немојте ми нарицати, ако Бога знате. Говорите одмах шта имате, брзо, јасно.

Ж е н а. Та викала бих до Бога да се чује, тако ми је сада. Да знате у каквој сам невољи не бисте се љутили на мене сиротицу! ... Тако Вам ва ш е деце, добри господине....

Г о с п о д и н. Немам ја деце!... Прелазите на ствар!... Пре свега ко сте Ви?

Ж е н а. Ја сам несрећница, ја сам црна мајка којој хоће да очунају јединче; којој хоће....

Г о с п о д и н. Не питам Вас то!

Ж е н а. (Смири се мало, тише.) Ја сам прља, седим ту: — — трећа-четврта кућа од Вас. Ја сам болесна па не могу да идем далеко; Ви сте ми најближи; а осим тога.. прља сам код вас пре осам година — — па — —

Г о с п о д и н. (С досадом.) То ја не знам: боље би било да се обратите сутра мојој жени; она ће

Вас се свакако сетити, па ако треба што да Вам се помогне.

Ж е н а. Не, не, добри господине, госпођа ми не може ништа помоћи, нико ми други не може помоћи, само Ви. Сви су ми то рекли и ја знам да ћете ми Ви спасти сина: та ви сте до сада толико чинили целоме свету — —

Г о с п о д и н. Добро, добро! Пређите на ствар једанпут! Немам много времена.

Ж е н а. (Застане мало, затим мирно.) Имам сина, господине, млад је, румен је као јабука; има му 25 година. — — Калфа је у једној радњи.... (све јаче) и никад ништа није погрешно нити је кога оштетио; сви су увек грабили о њега. — — (Очајније). Али пре неки дан, — — страшно, господине, али није он јадник крив... пре неки дан дао му је газда да иде да узме неке ствари са ђумрука. Дао му је стопедесет динара да плати, али он не плати, него...

Г о с п о д и н. Него?

Ж е н а. Наиђе на некакво неваљало друштво, које га одвуче у кафану, силом га одвуче, ја то знам да је било силом, јер мој син никад не би то сам урадио.

Г о с п о д и н. (Иронично). Пошије све, шта?

Ж е н а. Не господине, још горе, много горе; али није он крив...

Г о с п о д и н. Па шта може бити горе?

Ж е н а. — — Прокоцка, све прокоцка!

Г о с п о д и н. (Били код ових речи, заузме озбиљну позу). Ха-ха! — Врло лепо, врло лепо, дивно!

Ж е н а. (Кроз плач, јако). И газда му је дао времена до сутра ујутру: — — — Ако му не врати новац, даће га затворити, господине, хоће да га затвори, њега да — — —

Г о с п о д и н. Љутито и нервозно.) Па шта?! Хоћете ваљда да ја сад платим?

Ж е н а. Једна једина Ваша реч спасла би га затвора. (Склопи руке.) Учините макар то, добри господине, учините једној мајци; та Ви сте толикима до сада учинили. Он ће му то одрадити, ја ћу му то одрадити овим рукама... Јер ако га затворе умрећу од глади, господине! Па зар сам се за то мучила, зар сам за то трпела срамоту 25 година, зар сам зато.....

Г о с п о д и н. (Званично). Доста, доста, немојте се даље мучити... Истина, ја врло много чиним сиротињи, али никада до сада нисам хтео да помажем лопове и коцкаре!

Ж е н а. (Метне мараму на очи и зајеца, кроз јецање:) Није... он.. лопов... није он.. коцкар... господине, није он крив...

Г о с п о д и н. (Намерно се љути). Шта није крив, како није крив. (Шета се љутито). Крив, још како је крив. Пре свега поштен човек никад неће дирати оно што је туђе, а најмање кад му од тога зависи живот и опстанак; а после тога, волео бих да видим, ко би мене могао да натера да крадем туђ новац и да се коцкам, кад ја то нећу. Крив је он, драга моја, још како је крив и т р е б а да испашта за то!

Ж е н а. Он то никад више неће чинити. Он ће све одрадити, ја ћу одрадити, нећу ја бити вечито болесна. — —

Г о с п о д и н. Доста, боље би било да одмах одете, нема од тога ништа. — Кад је он могао толико да се заборави и да прокоцка туђ новац, и поред тога што зна да издржава и своју мајку, онда је тај ваш господин син непоштен човек. А ја нећу да молим за којекакве пропалице, које немају ни појма о поштењу. — — Па да, размислите и сами мало, — — кад се он једанпут заборавио — — —

Ж е н а. Јао, господине, он то никад више неће учинити, закleo ми се!

Г о с п о д и н. Е, неће! Ко једанпут украде, тај — — —

Ж е н а. Па Вас ништа не стаје та једна реч, а он ће доказати...

Г о с п о д и н. (Седне, мирније). Не, не, свршено је. Ја не могу ништа помоћи; немојте даље говорити, већ пустите — — —

Ж е н а. Онда, кад Вас је срамота, помозите му друкчије.

Г о с п о д и н. Како друкчије?

Ж е н а. Па он је млад и здрав, зарадиће па ће Вам вратити.

Г о с п о д и н. (Устане опет.) — — Ви већ прелазите границу. Шта!? — — Новац! — — Новац да дам?! — — Хехе! Дивота. — — — Ја овде седим на новцу, све ми се пресица, па, онако, из уживања да искупујем коцкаре. — — — У осталом шта Ви мислите о мени, ја могу тако лако да бацам 150 динара; иштете од мене, а не питате имам ли толико. — — Ја и ако сам саветник, ја сам то овде, код нас; и ја чекам први, драга моја, немам ја новаца за бацање. — — И чак и кад бих хтео да Вам помогнем, ја... ја... Али шта ту ваздан — — — Нећу више да говорим, пустите га нека га затворе, то је заслужио.

Ж е н а. (Јаукне и зајеца). Јао, а шта ћу ја јадна!?

Г о с п о д и н. Обратите се општини.

Ж е н а. Јао, господине, док ја добијем помоћ, одавно ћу већ бити под земљом. Јао црна мајка. Ја то нећу преживети: мога сина да уапсе, мога сина да терају жандари, мога сина да сликају у Полицијскоме Гласнику; сина, кога сам одхранила сама, због кога сам исушила и ове очи и ове руке и ово срце, све, све! И сада тако... не, то не могу преживети... Али, слушајте, не треба м е н и помоћ — — ! Њему, господине, њему!

Г о с п о д и н. (Постаје врло нервозан). Добро је, добро је, не-

мојте ми више нарицати. Жао ми је, али ја ту ништа не могу!

Ж е н а. Не знате Ви шта је невоља, господине, иначе би имали срца — —

Г о с п о д и н. Нема ту срце ништа посла. А и да имам срца, новац не могу да дам, а да молим које кога за једнога човека кога не познајем, то нећу. — — — Најзад, сама си крива, то си и заслужила.

Ж е н а. Па шта сам ја крива, господине; зар сам то заслужила?

Г о с п о д и н. Јесте, заслужила си! — — Добро, ја видим, да си сирота, али ако си сирота, зар ниси могла свога сина друкчије да одраних? Да га научиш да не краде, од детињства да га научиш. Јесте, томе сиротиња није крива, драга моја. Требало га је научити да буде поштен, да иде увек „правим путем“ и ако је сиромаш. Ето видиш како си крива — — —

Ж е н а. Па ја сам га учила, боље нисам могла: морала сам да зарађујем цео дан, а он — — —

Г о с п о д и н. Па где му је био отац?

Ж е н а. (Огорчено.) Ах, отац! (Не плаче).

Г о с п о д и н. (Погледа је). Да, отац, свакако је имао оца.

Ж е н а. (Хладно.) Па чим се родио...

Г о с п о д и н. Онда је требало мало више да се постара и да... Је ли му жив отац?

Ж е н а. (Гледа укочено, мирно и суво.) Не знам.

Г о с п о д и н. (Погледа је.) Како не знаш? — — Па где је он?

Ж е н а. Не знам.

Г о с п о д и н. Како му се зове отац, шта је по занимању, какав је човек?

Ж е н а. (Слеже раменима.) Ништа — — — (Хтела је рећи и не знам, али није више могла).

Г о с п о д и н. (Пренеражен.) Штааа!! — — — Дакле ти — — — ти си — — — Твој син је, — — — ти не знаш ни чије је то дете?

Ж е н а. (Озбиљно, без суза.) Не!

Г о с п о д и н. (Шета се, кроз прекоран осмех.) Е-е-е-е! Па, драга моја онда није ни чудо — — — није чудо, веруј ми. — — — Онда ме ништа не изненађује — — — — — Па кад си ти као жена могла толико да погрешиш па чак да не запамтиш ни име његова оца... И кад тај човек, који ти није био ништа, кад тај отац — — — но, нећу даље да говорим, онда није чудо што се ваш син коцка и краде туђе новце. — — — Ти си ми то требало одмах рећи, па бих све разумео. — — — То не вреди ни помагати, то је у крви: разумеш ли, то је крв, — — — он ће красти увек, ту нема лека: и непоштење лежи у крви, као и поштење. — — — И тај његов отац мора да је неки поштењак, кад те је преварио и оставио; а ти си ми опет мајка, кад си могла да пустиш да ти умакне, и да ни до данас још не дознаш како му се звао отац...

Ж е н а. (Хладно.) Нисам могла: било је давно — — — — ја сам била дете — — —

Г о с п о д и н. Хм! Дете, дете. — — — Па зар ти никад ниси осетила — — — Но, нећу даље да говорим, и ово је сувише. — — — Сад иди, мени треба одмора. — — — (Пође у другу собу, али застане.) Али ти велиш да си прала код нас веш; — — онда дођи сутра, моја ће те жена сигурно познати. Док ти син буде у затвору, долази код нас да се храниш, — — — више ти ништа не могу.

Ж е н а. (Клима очајно гласом.) А моје јединче! — — — Ја за себе нисам ништа ни тражила.

Г о с п о д и н. Он не заслужује помоћ. — А ти треба да испа-

шташ мало свој грех. Не може то и да се греш и да се олако прође.

Ж е н а. (Опет се заплаче, мирно.) Па зар још да испаштам. Зар нисам доста испаштала 25 година? Зар то није доста? Двадесет и пет година гурао ме је сваки од себе; 25 година једва сам зарађивала, 15 година ме је мајка, рођена мајка, терала са свога прага, као шугавог пса, па чак и кад је умирала, није хтела да ме види. Проклела ме је при издисању. Зар све то није довољно? Зар још да испаштам? (Плаче, кроз плач.) Ах — — — нитков, — — — нитков један — — кад бих само знала — — — (Плаче).

Г о с п о д и н. (Замисли се, посматра је). Чудновато. — — Нечувено! — — Па добро, ја не разумем, како до сада ниси могла да дознаш ко му је отац? То су двадесет и пет година, драга моја. — Је ли га бар запамтила? Како је изгледао? По томе си га могла наћи, да си га тражила. Је ли био господин — — или — — или — — — како се то у опште десило? — —

Ж е н а. (Обрише очи, клима тужно главом и хладно, загледавши се у једну тачку, с прекиди-ма.) Било је то врло давно. — — Ја сам била дете: није ми било ни осамнаест година, — за време бугарског рата. — — — Моја мајка је била поштена жена, — — није то крв, — — држала је ђаке на стану: великошколце. Ја сам их служила — — била сам још дете. У то време држала је једног великошколца, који се уписао у добровољце. — Тај великошколац је отишао и није се више ни враћао — — —

Г о с п о д и н. (Не зна ни сам зашто је пребледео. Напреже се, да што боље чује.) Је ли он?

Ж е н а. Није. — — Он је погинуо. Да се он вратио, све бих била дознала; али он је погинуо.

(Пауза.) — — — Пре него што је пошао, довео је на преноћиште једнога свога друга. Донели су то вече, пред одлазак, меса и вина и позвали мене и мајку у собу да вечерамо. — — — Био је здрав.. леп... као и мој син, румен, с кудравом косом, бујном косом.

Г о с п о д и н. (Као громом ударен. Хтео је да викне, али се уздржао. Хтео је да устане, али оба покушаја нису испала за руком: колена су га изневерила и бацила га натраг у столицу. Окреће се око себе и дрхће. Трља чело хладном руком и код њених последњих речи нехотице поче гладити оно мало седе али кудраве косе).

Ж е н а. Ја сам мало више пила — — више него обично. — — Мати је отишла да спава — — мени се окретало у глави... — — (јаче, с гађењем). Он! — — Нитков! — — — (Смири се). Ујутру рано, пре него што сам устала, отишли су — — —

Г о с п о д и н. (Два пута се глупо и кратко насмејао. Прибере сву снагу, устане, заборави се и викне). Жено! — — (гледа је добро, дрхће). Ти — — — (Грдне се и умири. Угризе зглавак од прста на десној руци. Тише). Ти си — — —

Ж е н а. (Заплаче се). Крива сам, али нисам толико крива, господине, немојте ме и Ви кмети, ако Бога знате. — — Кад сам добила сина, мајка ме је избацила из куће и више никад није хтела да ме прими. (Јако плаче). Никад више да ме погледа — — — Вукла сам се на коленима пред њом, није хтела да ми опрости — — — Умирала је, није хтела да ми опрости. (Плаче.) Само Бог зна моје муке: са ових десет претију радила сам као кртица најгоре пословце, и дању и ноћу, само да исхраним своје јединче. — — — Пљували су ме, гурали од себе — — — бежали од мене. — — Али

сам ја све то гутала и чекала час када ће се он вратити и запитати за своје дете. — — —

Г о с п о д и н. (Сруши се у столицу, јако дише и тиска чело).

Ж е н а. Али њега — — — никад више! Никад више! — — —

Г о с п о д и н. (Устане. С испруженом руком и нагнут према њој преко стола целим телом, дрма нервозно шаком). Име — — — име — — — име тога друга...!

Ж н а. А, мртва уста не говоре.

Г о с п о д и н. Али име — — — како му је име? — — —

Ж е н а. Никола — — —

Г о с п о д и н. Презиме — — — презиме — — —

Ж е н а. Не знам.

Г о с п о д и н. Година, време — — — месец! све! све! кажи све!

Ж е н а. Октобар... осамдесет-шесте!

Г о с п о д и н. (Дрхће целим телом као у ватри. Гледа је као с гађењем). Хм! — — — Страшно! — — — (Одшета мало од стола, јаче). Велим: страшно!

Ж е н а. (Опет јаче и плачно, сетила се опет садашњице). И сада, после свега тога, хоће да га затворе — — — хоће да ми га отму — — — И нема човека који има срца и који хоће да ме разуме; нема човека који види моју невољу — — — нема — — —

Г о с п о д и н. (Смеје се кратко и горко). Хе! — — — хе! — — — (Дође јој ближе, исправи се, и почне је одједном гледати у очи). Страшно!

Ж е н а. (Прво се изненади, али затим га погледа својим црним упалим очима право у очи). О, не, не лажем ја. — Гледајте ме право у очи колико год хоћете. — Не лажем ја никада. Нисам ја непоштена колико Вама изгледа, добри господине, нисам... Ево очи, гледајте слободно!

Г о с п о д и н. (Узбуђено и иронично.) И ти... ти велиш. (Гледа је с презрењем).

Ж е н а. Треба да живи, господине, помозите му, нећете се кајати — — — (Плаче).

Г о с п о д и н. (Седи замишљен и врло узбуђен дуже време. Згрчи се одједном, као да је прогутао нешто горко. Наједанпут је преко мере љут. Окоми се на њу.) И шта сад!? — — — Шта сад, питам те!? — — — Сад — — — (брзо и јако). Сад хоћеш ваљда да ми докажеш да си добра мајка, — — — да си исправна мајка! — — — Хоћеш да се опереш кукањем и просјачењем и хоћеш да ме увериш да си испунила све дужности једне мајке! — — — Срамота! — — — Чујеш ли, срамота!!

Ж е н а. (Уплаши се, збуну се и пође натрашке к вратима, гледајући га уплашено.) Добри... добри господине! — — — Нисам — — — нисам хтела да Вас увредим — — — Бог ми је сведок — — —

Г о с п о д и н. (Почео да бесни.) Да, срамота! Ти ниси била у стању од свога детета ништа друго да начиниш (очајно) до једнога обичног радника — — — калфу — — — к а л ф у који к р а д е и који се к о ц к а! — — — (Паде у столицу, горко) О-о-о-о! — — — Ужас! — — — Ужас! — — — И то ми је крв! — — — (Погледа је још једном, грчевито и брзо отвори средњу фијоку, зграби шаком банкноте и ђипи од стола, дрхћући). Калфа! — — — Лопов! — — — Лопов! — — — (Оде до ње и готово силом гурне јој новац у шаку). Ево ти, — — — ето ти! — — — Сад иди — — — иди одмах — — — иди ми с очују, — — — нећу више да те видим!...

Ж е н а. (Згрчине се кад види онолики новац. Згрчи га у шаку и поше га увијати у мараму и силом хоће да остане да му захвали). Бог — — — Бог нека Вам помогне! — — — Радићемо целога живота да Вам вратимо! — — —

Г о с п о д и н. (Тура је силом према вратима). Запамти добро! — — Нећу да те видим! — — Кло ни ми се увек с пута и пази се да те више не сретнем! — — Не излази ми више на очи! — —

Ж е н а. (Одлазећи.) Ипак имају право! — — (На вратима). Ви сте Бог, а не човек. (Оде.) Ви сте прави Бог!

Г о с п о д и н. (Затвори нагло врата и држи за кваку неко време, као да се не плаши да не дође опет. Затим јако дишући и тешким корацима оде до врата десно, прислушне и спусти се над сто. Наслони се на једну руку, глава му клоне и он остале тако једно време. Подигне главу и опет је подбочи руком. Загледа се у једну тачку и несвесно кажипрстом отре зној с чела. Полугласно, као занесен). Калфа... калфа... коцкар!....

(Пауза)

ПЕТА ПОЈАВА

Господин и Госпођа.

Г о с п о ђ а. (Појави се на десним вратима, погледа по соби и уђе унутра.) Је ли отишла?

Г о с п о д и н. (Тргне се, погледа је, исправи се, али не одговори).

Г о с п о ђ а. Је ли отишла?

Г о с п о д и н. (Мало осорљиво.) Јесте!

Г о с п о ђ а. Шта је хтела?

Г о с п о д и н. (Не одговара).

Г о с п о ђ а. Шта је хтела?

Г о с п о д и н. (Љутито.) Ништа, брате!

Г о с п о ђ а. Па што се одмах љутиш?

Г о с п о д и н. Ништа, кажем ти. — — Фукара, проси.

Г о с п о ђ а. Знала сам ја да је тако нешто, чим си толико викао.

Г о с п о д и н. (Јаче). Ти си чула?!

Г о с п о ђ а. Чула сам да нешто вичеш.

Г о с п о д и н. (Мало размисли, затим поче претурати по столу, као да нешто тражи. Нађе неколико чистих табака и намести се да пише). Нареди Катици да још мало наложи.

Г о с п о ђ а. Зар не мислиш да легнеш?

Г о с п о д и н. Не.

Г о с п о ђ а. (Гледа га сумњајући). Имаш посла?

Г о с п о д и н. Остаћу да напишем тужбу.

Г о с п о ђ а. Дакле ипак. Па ја сам ти — — —

Г о с п о д и н. (Прекине је у говору). Само ме остави на миру. (Пише).

Г о с п о ђ а. (Боји се да јој се муж не предомисли. Прекине говор, оде у ходник да нареди Катици да наложи, затим се врати и у пролазу за собу десно). — Лаку ноћ!

Г о с п о д и н. Лаку ноћ. — — (Пише.)

С л у ж а в к а. (Улази из ходника с дрвима на руци и оде к пећи. Врати се).

Г о с п о д и н. (Хтео је да пише, али чим Катица изађе, малакше му глава и падне на сто).

ЗАВЕСА.

БАСНЕ

ОТАЦ И СИН

Саветовао отац — стари курјак — свог јединца на самрти:

— Труди се, сине, да ти савест увек буде мирна. То ћеш постићи ако увек будеш: часан, милосрдан, правичан, уопште, ако будеш тежио да те врлине красе на сваком кораку.

Син слушао и слушао старог, изнемоглог оца. Кад је отац завршио, рече млади курјак:

— Али, оче, ти ниси тако радио у животу, као што сад мени причаш.

— Чуј сине: ја, збиља, нисам живео као што ти препоручујем, јер нисам могао тако да живим, али зато имај на уму, моје драго дете, да ја никада нисам заборављао како треба живети.

ЛИЈА И ГУСКА

Пошла једна лија у лов.

Крај обале неке баре спазила је гуску ухваћену у гвожђа.

— Лопове један! — повика лија радосно. — Хоћеш пилиће да крадеш! Чекај... чекај... тако ти и треба.

Гуска је почела да јадикује како није ни видела гвожђа, како се сасвим случајно ухватила, и како никад у свом животу није ни окусила месо.

— Не обмањуј, моја лажљивице мала! — говорила је лија са задовољним смешкањем, миловала гуску тако мило да је перје лепришало по ваздуху, и продужила, као добра мајка детету да тена:

— Моја добра гушчице! Моја слатка гушчице! Не можеш да схватиш какво ме блаженство обузима што си се ухватила. Сачувај боже, да ти се светим. Тако себична нисам, нити ћу икад бити. Али уживам што ти се указала прилика, да и ти једном увидиш, како лија може бити од користи.

Невесињски

МАГЛА...

(2.)

Ходе жагор о њиховој љубави и ћосању од уста до уста, докле дође и до ушију старог Крцете и Вурђе, Госпавиних родитеља. А њих су двоје у толико лакше повјеровали у истинитост ћакула које су се на рачун њихове кћери по селу испредале, у колико сеоски момци зарзоше

Те престаше купити мобу и Крцети помагати на раду и у колико се и варошани престаше наклањати с понудама и поклонима старој Крцетиници. Забурјанише и запуштише се поново њиве и ливаде Крцетине, као кад је ко инокосан; а пресахнуше ибрици и кутије и дубоке скриње Вурђине, као да је — лише ђеце! — остала самохраница.

Лако је појмити срџбу Крцетину на те гласове и такав обрт ствари. А његов се јад и ијед у толико јаче разбуктао у колико је тај нови однос његове кћери с Кићуном рашчепркао пенео и открио стару чегрст коју је он од своје младости имао с Јованом, оцем Кићуновим.

— Ада воли' сам ј' укупат' но је дат' ономе галиоту, па кад би знава' е х' од њега ценера' оли милистар војни, на мјесто попа Илије, изисти; и прије ћу се с пријем Циганином опријатељит', но што ћу ја ол' ико мој с Јованом Бекичинијем да х' и за једну совру сјес' и с ње пит' и јес'!... буснуо се једном приликом, на сабору пред страшевинском црквом стари Крцета, кад му је сеоска халапача Синђа комшиница нешто о Кићуну и Госпави наштукнула.

Ето то су били догађаји на којима су се Кићунове мисли, данас на орању, већином забављале. Орање је напредовало, бразде се множиле и, као шаре на тканици, слагале једна уз другу; а мисли му се ројиле, рађале и изазивале једна другу, ко комарци над барским изворима. Пред њиховом је тежином чилила и отпадала сва немала тежина рада и умора његова. Час по би му се сињи терет на срце свалио при помисли на препреке које му се на пут истичу и дјело му коче. Али, ређајући по памети све оно што је с Госпавом и уз Госпаву доживио и носећи јој душу у орцу а слику пред очима, обујмила би га некаква огњуштина од миља и среће, да није ни осјећао да се гента тијелом и снагом за мршавим воловима на посној пржељавици; чинило му се као да му душа лети по меденим облацима а срце му се лелуја на душецима од црвених ружа.

Сунце на смирају. Таман половином зашло за брдо а другом половином, крвавом као пресјечена половина ђавољег срца, и још гледа и дијели жељу са свијетом, а Кићун забрази последњу бразду, до самога окрајка, оног истог окрајка на коме је негда он Госпави а Госпава њему вјеру задао. Осјећаји му навријеше свом силином са срца у мозак, с мозга у срце, а и са срца и с мозга кроза ово тијело до под кожу и разлише му се и размиљеше чак и по кожи, као да ко на њ читав мравињак изручи. Сама му мисао прасну по памети: Па, ако ми Крцета и не дадне шћери, ја га заного нећу ни питат'. Доста ми је кад м' она хоће. Отећу му је. И, не био који сам, ако то не урадио!...

И при тој му помисли наврије крв у главу, саме се шаке стискоше, бич поново фијукну по зраку, у бадњевим му грудима заорга нешто а у дубавом грлу заклокота, као у пећини из које, у јесен послије летње суше, од једном протече и надре планинска ријека, и, као да се међед раздрије, одјекнуше стране наткапљене Чађавице орачевом попијевком:

Змај прелеће с мора на Дунав
И пренесе под крилом њевојку...

— Јадна ти пјесма а црно весеље!.... кликну иза њега нечији храпави и пригушен глас.

Кићун се трже, окрену се и очи му се зауставише на старог оца Јована, који тек што бијаше дошао и довио врећу стрновог сјена и потурио је с леђа на орање. Хукнувши да се наврх Чађавице чуло, отирући шаком зној с погребаног чела, задихан као гаров о међудневици, Јован приђе сину, и једва вежући слог за слог, настави:

— Теби је ка' да до пјевања онда кад ти је нафаци до кукања, ааа! Испроси ти се Госпава...

— Штааа!.... развуче Кићун и зину од чуда, разрогачи очи и оста на мјесту ка громом погођен.

— Ето то што чујеш, хо... стаде му причати старац... Сад сам од куће; и, таман усво сјеме, док ево ти ми кума Видака; дотрча ка' без душе. Знаш шта је? вели. А шта? Испросисе Госпава Крцетина. Отиша' Стари нешто послом до у Крцете; кад тамо — час' и зијафет ћер' дотле. Сједи, вели, десетеро чељади, пију ракију и разговарају. А то дошли нечесови Бањани, дали прстен Госпави, паре Ђурђи и попили ракију с Крцетом. Даће ти и њему каву и ракију, а Крцета му кажи рашта је то. Стари ти на то наздрави и честита по обичају па преко врата. А чим дође, рече ми да отрчим до Кићуна, те му додам хабер. — Ето ти посла сад! Ах, јекну ђед Јован, види ти ће ми с' ово по други пут она гњила волина од оне мртве погани Крцете таче образа и шиљак м' у нос заћеде! И, ка' је виђет', и овога ће му се пута разминут' баш онако, ка' и први пут — ни да с' иза ува почеше. Ох, јадан ти сам, е нијесам у године у које сам био а ове памети коју носим сад! Но не могу што не могу, е ће ми се свијет нарутат' под старе дане, а заного бих му је спремио набамречену из дома у род, да јој се забаве о своме јаду и дом и род. Ема да нешто теби баста... заврши старац, погнуте главе, сабратих мрња међу обрвама и гледајући испитљиво и подмукло сина испод очију, као да би хтео прозрети шта се све у њему кува и да ли је разумно шта је хтио рећи.

А Кићун се укишио као камен станац. Потушио очима у бразду, поцрнио као главња, глава му се запушила, па нити при ни бијели. Плужица се зарила у земљу, те са својим размакнутим рукуницама и бедреницом личи као извргнута сјен Кићунова. А воловима је добро дошла ова прилика, да се уставе те одахну; удубили се као дупке укопани, испружили лијено шије, забалили, избуљили очи, па преживају, машу реповима те гоне мухе, пухају на ноздрве, а са њих се дигла пара од зноја и дисања, као да их је ко врелом водом полио.

— Аох до Бога!... завани наједанпут очајни Кићун, стресе се и шкрину зубима, као да га ко ножем збанда. Страшан, диваљ, манит му

поглед прелеће поље, Чађавицу, онај дио неба над пољем и Чађавицом, па се заустави на брдима изнад Страшеvine. И, очевидно не наштавши тамо оно што је хтио, одби се од њих као стрелица од челичног оклопа, и поврати опет преко неба, Чађавице, поља под Чађавицом, и мимогред заприје на погурену прилику ђеда Јована. Очине и синовље се очи сусретоше, и син своје обори, дрвен од стида као ђемадан: што се, у присуству, показа толиким слапчином и „женском”, да се закар и јекне за једном женском главом, па ма она и од виле одвојила. И, да би забашурно забуну и прикрио очај, викну на волове:

— Ае, Мацоња! Ујјсту, Рисоња! Ае, ае!...

Гич му заигра у левици, и зашара змијасте вијуге по знојавим и прашњивим воловским ребрима. Волови сегнуше, плужица зашара земљу, и преостатак се од посљедње бразде зацрње као црни траг Кићунових црних јада, а он сад теже вуче на својој души по погрбљени му волови заривену плужицу.

Не потраја дуго, и он се нађе на врх од њиве. Орање је било готово. Кићун јочну волове, извуче плужицу из земље, отрије је, метну пред себе мале сијена да заложе и да се одморе, а он оде те сједе на исти онај крш из коме је сједио и онда кад је оно с Госнавом углавном да где он њен и она његова.

Савивши цигар, искреса и задувани, и погрузи се у црне и дубоке мисли. Сва му се прошлост и сви доживљаји изређаше по ламети. Осјећао се је и рањен и понижен. Ђутао је као заливен топ, и оријетко би, с времена на вријеме, запуктао на нос као преплашени бак. Гледао је унезвијерено и тупо некуд преда се и нада се у оне суре херцеговачке планине на сјеверу, у оно што је над њима и за њима и у оно што је чак и иза овога, у ове и ништа, свуд и није. У њему се кувало и кључало и превирало као у ракијском казану; а, да си му нож мод грло унио, не би умно копорнути собом с мјеста. И препуо се тек онда кад је зачуо очину вику, да похита с воловима те повуче оно што је старац већ посијао.

Кићун одвоји плужицу од јарма а на њено место привеза влачег а за влачег брану, на ову метну неколика камена, па наћера волове и брану уз орање. Ђед Јован је напријед разбацивао по њиги суражицу из објешене о рамену обрамнице, а Кићун је за њим влачио и заривао браном посијано сјеме у свјеже орање, и за браном и алатетом влачио сам себе као испребијана змија и влачио своју голему тугу на срцу као да је све из куће покопао.

Мјесец се тек помоли иза брда и баца по сумрачном вијету први сноп своје пепељаве мјесечине, а Ђед Јова просу из деснице последњу шаку сјемења по орници. Мало то не би, и Кићун прићера крају волове. Рад је био готов. Угађавши плужицу на јарам а на њу привезавши брану, син и отац, тспјљично касно те вечери, спаше дома, ђе их је чекао одмор и убога вечера.

Кићун није једног једитог залогоја метао на уста, легао је и без вечере, али није могао склопити ока. Колика му дуга ноћ дэје, непрестано се мешкало и обртао у постељи, као да лежи на илама. Грдне су га мисли обузимале. Госпава и њена му извјера није избијала из памети. Долазило му је, да скочи и јурне Крцетиној кући, па запали и њу и њега и све што је у њој и с Госпавом заједно. Стравио се и од самога себе и своје помисли. Бунцао је као у грозници; и једва ишчекао да се сване и раздани.

А сјутра дан се није скрасио, док, с бријега изнад куће, није опазио Госпаву ће је упртила бурило па иде на воду, на Брљу. Она путем, а он пријечцима и беспућем, преко крша и јаруга као дивокоза, претече је и западе јој на самом пропланку, заклонитом од све четири стране, међу густом љесковином, на један пушкет мале пушке пред вјелом. Па јој и без добро јутро подвикну из небуха:

— А ће ти је Бог и бож'а вјера — они ти судили!... А зар се тако држи и дијени задата ријеч, непоуздана женска страна, а!...

Госпави то би изненада. Сјекну собом као да на хлуко змија нагази, срце јој стредну и луци о ребра, цигерице јој пробоше прободи сва се сјежи и стресе, а крв јој наврије нагло у главу и у образе, те дође модра као чивит. Стаде као укопана, само јој се руке опустише, неку немоћ осјети по цијелом тијелу, и шљушти сузама као да је оца укопала. Загрца се, и кроз плач, да је Кићун једва мога' разумјети, замуца:

— Не гријеш се, Кићо јадан, не гријеш се!... Доста је мени и моје несреће у кући и од укућанах, да ми је барем још и ти с поља не поштраваш. А ја то не заслужујем, ма ти бож'а вјера, не. Јер ја нијесам ни безвјерница ни вјероломница, а ти то знаш дивно, но ми друга не може бит'. Ни питали ме нијесу: хоћу ли га оли не; а није то моје девојачко, да се противим оцу и браћи, но, да ме у воду баце, реда ми је слушат' и мучат'.... Ема ти знаш, да си ти мени пречи од свакога и свачеса на свијет; и, освен мога образа, власан си чињет' од мене што гој хој.... Теке молим ти се ка' брату, не зови ме невјерницом и не кори ме без разлога и не куни ни криву ни дужну, несретницу несретну, на правди вишњег Гого — он нека ми је с'једок!.....

Плач је освоји а јецање загуши, залипта се као да ће јој душа испасти, да и самога Кићуна на срцу забоље а очи му се засузише. Госпавина га туга и искреност текну и покоси, и нешто га стеже у грлу и наврије му на њедра, као да му се око њих гуја обомотала.

Пастаде тајац, дуг, мучан и грозничав. Кићун се прибра први и много тине и бољегвије продужи:

— Па како то, чоче, да се појави та' Бањанин, а? И ко то да им просочи за те, ко?...

— Не знам, бож'а ти вјера, ни сама више не знаш ли ти.

— А познајеш ли ти тог твог „суђеника“, и да ли си га виђала кад?

— Никад. Теке су ми рекли, е ј' имућан и од добре куће.

— Хм! Продају тако жива роба ка' брава, па како му било!... јекну Кићун.... А да неће ми тако бит', ма ти бож'а вјера, па да ће све два трећег носит'. Требало је да с' осврну и на ону страну откуд дими моја пушара. Јер ако ће могу мртве дић', могу занато живе лећ'; а то ми ј' и занат. Но то је неко заборавио.

— Није фајде пријетит', Кићо, да ђа'ољом. По свршену боју копљем у трње. А лако је како не ваља, но је тешко из зла доскочит' и Богу се и људима не омрзит'. Приђе но што чојек на ђавола набрчи, треба да добро промозга: пита од тога море изисти. Мени су мсји мили ка' и теби твоји и ка' свакоме своји. Ема си ми ти одвојио мимо свијет. И на што гој накастиш. наћ' ћеш ме ће си м' и оставио. А, ако је баш суђено те не може друга бит', Бањанинова ћу се зват' а теби припадат'... израли Госпава, побаци бурило с леђа на подину, па се изви као присојкиња и обисну о врат Кићуну као реса о љесковој грани.

Кићун се разведрн, загрли Госпаву и привуче је к себи; и, држећи јој главу међу шаке и пиљећи јој у очи, заучиње:

— Фала ти, Гоше! Међер се нијесам у те преварио. Ема ми некако не може доћ' у памет, како то да ти примиш туђ прстен а да мени не речеш ни ријечи о томе.

— Нијесам ни знала више но црна земља ништа о томе све док ме јуче не изведоше међу просноце, из ненадне, и нана ми не тутну у шаку кутију с прстеном и парама. Но то је бабо неће од скора с Бањанима на ни'шић'ку мјацу углавнио, а јуче и докона'. Да сам с' усудила да зуба обијелим, пресека' би ме на пола. А и да сам се отимала, ништа ми не би помагало, па ми је ље'ше било мучат'. Ударила сам у кукњаву, а рекла нани на само под листром, е ћу бањски прстен бацит' у Брљу а по првоме им ћиридији вратит' пару на пару. Али шта може и нана: и њена се више не ферма но моја, а, да се она питала, ја бих се давно Кићуновицом назвала, ка' што ти ј' и познато.

— Па кад велиш, чоче, кад ће ти ти сретни сватови, кад?....

— О Митрову - дне, рекоше.

Кићуна нешто лецну, као да га неко бодну упилаћеним ражњем међу ребра. Пред очи му изађе слика старца Јовача а у ушима му зазвонише његове загонетне ријечи: „Ема да нешто теби баста...” Ама баста, бож'а ти је вјера; и кад је нијесам мога' за се привјенчат' ја ћу је сам по себи ће нико не види прикљенчат', па пукло куд пукло!... И, прилијепивши ватрен, страсан и дуг пољубац ни на чело ни на образе но право на уста Госпави, прошпула:

— А да занато ми ћемо им учењет' сретеније сад на 'ви час....

Госпава се није противила. Погала је као овца на клање.

И брљски је грмен тога часа доживео оно о чему прије тога никад ни Кићун ни Госпава никад ни помишљали нијесу.

Вече се згусиу, као да навлаж павуче на свијет своју мрку веленцу, па би прикрила осму свету тајну, оту тајну коју, као какво забрањено

божанство, цео свијет гони и истодобно лудује за њом и сбожава је. А са неба ђевојачке чистоте и невиности омаче се једна од виђенијих звијезда и стропоцта и сакри међу милијарде обичних сестара. Црни кос, престрављен пуштањем лишћа и грчењем тјелеса у љесковини под његовим обиталиштем, прхну и одскакута са свог изабраног конака — и љегов је цилик био је црни свештенички пој који је, случајно, као жарац природе, освјештао онај тајанствени и торжаствени чин којим је расцвјетана Госпава свој дојакошњи наслов „ђевојке“ титулом „жене“ замјенила.

* * *

Јесен је измицала и бивала, као год и зла жена, све љућа и песнослија у колико дуља и старија, а јесњи се дани дрбили трчке један за другим као и они мутни облаци по небу. У Крцетиној се кући спремамо и пословало на сву прешу, клала се пастрва, прибиро мрс и зимница и куповало вино и ракија за свадбу што је потребно и у обичају а колико се биле могуће Госпави за дна.

И она је по цео дан с другарицама из села радила на везу, шиву и изетиву, старајући се да што обилатије и китњастис испуни удадбеничку скрињу. А једнога цитлога дача није пропустила, да пред вече, испред сунчева авијања, не упрти бурило и не отицне до на Брљу: да донесе воде. И по цео је дан била уабуђена и немирна, као да над јамом висн. Укућани су јој и познанице то тумачиле грозноглавошћу самога положаја прстеносане ђевојке и предстојећом јој промјеном дома, имена, стана, односа и начина живота. Међутим косови и јаребце по брљском честару у својим немутним разговорима и напјевима то су друкчије и истинитије објашњивали. Јер њиховим се крилатим бићама Кићунови и Госпавини састанци нијесу могли сакрити; и то што је за словесни свијет била осуђена и извикана тајга, за њих је била јага, и то сасвим природна и обична јава.

Ни Кићун се није показивао несвесностије од своје јаранице. Било какво било вријеме, спречавао га овај или онај посао, пухало, падало, грмјело, пуцало није било те силе на свијету која би га могла зауставити да својој драгој несудјеници не изиђе на сусрет. Дочекивао ју је у истој оној љесковини у којој му се првом предала, и примао и испраћао на исти начин као и онда.

(Наставиће се).

ИЗ НИЧЕ-А

Мудрац говори :

Стран пуку, па ипак од користи њему
Идем путем, час облак сам час сунце,
А виши сам од пука ја у свему.

Весела наука *

Не, ово није књига. У књигама шта има
У тим мртвачким сурим ковчезима?
Плен књиге то је прошлост, дани сиви,
А овде само вечност данас живи.

Моја суровост

Ја морам даље стотином басамака
На више морам, а вика чу се јака:
„Суров си суров, зар мислиш да имаш
„Пред собом само од камена људе?“
Ја морам напред преко сто степена,
А нико неће степен да ми буде.

Моја душа

Ја порекло своје добро знам:
Незасићен и пламену сличан
Сажижем се, себе горим сам,
Чег се такнем светлост бива, плам,
Што оставим пепео је сам.
Пламен ја сам, ја то добро знам.

Без зависти

Да, он без зависти гледа, с тог свак му од вас се клања,
Ал њему није стало до вашег поштовања,
Он има орловско око за даљну даљину тамо,
Он вас не види, звезде...он звезде види само.

Прев. Б.

* Назив једног од најбољих дела Ничеових.

С Р Ж

(3)

Понова сам почео веровати да је то сан.

Ја сањам, само не у својој соби.

Почео сам да мислим. Мисли су ишле глатко и јасно.

Био сам у соби. Писао сам дневник. Почела је олуја. Грмело је све и севало. Вода је зашљускивала собу. Гром је ударио крај прозора, и... настала је паклена игра.

Да нисам тог тренутка заспао?

Ово је моја соба. Олуја још траје.

Кобна ми мисао плану.

Гром је ударио крај прозора. Ослепио сам.

Крикнуо сам из све снаге и притиснуо рукама очи.

И тада сам чуо, као сада што чујеш ти, шумове, које до тада никад нисам слушао. Напрезао сам слух да што више и боље чујем.

Све беше узалуд.

Ниједан стари познати шум.

Обузе ме очајна мисао: ја нисам при свести и немам моћи да се пробудим.

Ја нисам свој.

Мисли ме почеше остављати, као и снага.

Очајање убрзало је падање.

Почех се бости, уједати, ударати, викати: и богове молити и богове ружити и лагано нестајати.

Пробудио ме је јак блесак светлости.

Видео сам.

Осетио сам радост живота и почео радосно клицати.

Све беше сан.

Али... нигде моје собе.

Зар ово није топола пред мојим прозором.

Стојао сам пред огромним стаблом.

Врх тога дрвета губио се у небесима, а корен се ширио по површини земље и губио у земљи.

Ја видим! весело сам клицао, пипао очи и загледао се.

После ноћних потреса, и ако сам био на месту које сад први пут видим, нисам се плашио.

Ја видим! узвикнуо сам и прилазио стаблу.

Али стабло, које ми у почетку изгледаше мале дебљине, поче се ширити.

Преда мном се створи неизмерљиви колос.

Прићох му.

Стабло беше обрасло силном испуцаном кором. У кори урезани силни знаци, силна имена и силне слике.

Многи знаци беху само овлаш нацртани, неки дубље засечени, неки урезани дубоко. Код многих нисам ни могао дубину сагледати.

Хтео сам да одломим парче већ испуцане коре, које се једва држало на стаблу о неколико танких влакана, и њиме да измерим дубину једног мени познатог имена.

Ухватио сам чврсто за кору, на којој беше једна сличица, и траго да то парче коре откинем.

Ни трунку нисам могао одвојити.

Насмејох се.

Наћох нож.

Челик прште о кору, која по моме мишљењу и изгледу беше трула.

Покушао сам то исто на другом месту стабла, и постигао сам тај исти успех.

Кора је морала отпадати.

Потражио сам је на подножју стабла.

Ту је лежала маса коре.

Сагох се и узех једно парче. На њему беше урезан неки знак.

Пажљиво и бојажљиво продужио сам претурати по отпацама коре.

Сагледао сам масу ликова и знакова, масу слика и имена изрезаних по кори.

Ниједно парче отпале коре није било чисто. На сваком парчету морао се наћи ма најмањи траг неког делања.

С неодољивом жељом да дознам што више ишао сам све дубље.

И видео сам како се кора распада. Она прелази у прах кад отпадне са стабла, крај стабла — на његовом подножју.

Трагови на кори, с прелазом коре у прах, очекивали су исти крај.

И сагледао сам у праху, који је у дебелим слојевима лежао испод коре једва видљиве трагове безбројних некадашњих имена и знакова са коре.

— Човече! — и чух тога тренутка шум као тихо жуборење, и кроз тај шум слушао сам глас:

— Одавно си желео вечност. Пре неколико ноћи ти си је затражио. Ми ти богови хтедосмо помоћи. Један те од нас донео на место где се вечност непосредно стиче.

— Ти се налазиш пред дрветом живота.

— Ти си га загледао.

За тренутак ућутао је.

— Мислимо и желимо ти да си видео све и сазнао све.

Глас који сам слушао био је тако јак и тако звонак, да сам се са сваком повом речју, коју сам чуо, осећао јачи. Тишина је владала дуже.

Требало је нешто да кажем. Непознати и невидљиви бог чекаше одговор. Ја сам ћутао занесен звуцима речи које опијају. Тада је наставио:

— Видео си да нису сва имена урезана до исте дубине. Дубина имена зависила је од оних који су своја имена записивали.

Видео си да маса коре лежи на подножју дрвета живота и прелази у прах. Стара кора отпада од стабла живота, да би начинила места млађој.

Видео си, човече, живот живи.

Понова је заћутао. Давао ми времена да мислим.

— Они који су имали моћи дубље да урежу своје знаке у кору и стабло, успели су да се дуже одрже на стаблу живота.

— Је ли ти све то јасно?

Мој одговор беше и кратак и јасан:

— Јесте.

— Боговити учинише по вољи. Стојиш пред стаблом живота.

Не жали труда, не жали снаге, не жали времена, и гледај да дубина твог имена буде недогледна.

— Вечна! — повиках узбуђено.

— Вечна! — беше његов одговор.

Заћутао је.

Ћутао сам и ја, и мислио, до које дубине треба доћи.

Прекинуо ме у мислима његов глас:

— Кроз стабло живота струји срж живота. Срж живота је вечна.

— Вечна! радосно кликнух.

— Вечна! беше његов одговор.

Понова ме прекинуо у најлепшим мислима о вечности његов глас:

— Желиш ли вечност, мораш доћи до сржи. Успеш ли да запишеш своје име у сржи постигао си своју једину жељу: вечност.

— Вечност! — потврдох сав срећан.

— Вечност! — беше његов одговор.

Наставио је тише:

— Ми ћемо ти, богови, колико можемо поматати. Добићеш све што зажелиш; савете кадгод затражиш.

После кратког ћутања, његов је глас завршио очински:

— Богови ти желе успех, који ће ти вечност вечним венцем увенчати.

Утубио сам сваку реч.

Разумео сам све.

Сада ми је било јасно све.

Угледао сам себе како уписујем име у срж, и постижем вечност. Како понова ступам међу људе, и с висине богова посматрам ниске људе.

Колика срећа недогледна, вечна.

Од сваке помисли на вечност задрхтао би целим телом, и устукнуо од самога себе.

Нисам оклевао ни часа.

Почео сам рад овом вољом и снагом.

За најмању ситницу обраћао сам се боговима, и од невидљивих богова добијао све.

Тако сам могао радити без прекида.

Сав ум, сву снагу, и најмањи делић времена и најмању мисао скупљао сам на једно место, да бих постигао једно: да видим једино дело свога живота: своје име урезано у срж живота.

Мој пријатељ болио јаукну.

Светлост задрхта од тог јаука.

Ја се стресох.

Он ме погледа мутним, замореним очима.

Испричаћу ти срж свог живота.

Даћу ти оно што је учинило да живим овим животом, што је учинило да ме људи називају лудом.

Чућеш па шта сам утрошио свој живот, и шта сам постигао.

И ти ћеш рећи ко је луд: ја или они, ја или људи.

(Наставиће се)

Вацлав Штех

П Е Т А О

На прашкој градској капији на врху куле стоји петао. Са стране су му две ушице а кроз њих се диже у облаке гвоздена шишка. Дуне ли ветар, петао се окрене за трен ока. Ветар је његов живот — све друго њему је равно. Кише, вејавице, мразеви и град не могу му ништа, јер је чврстог састава — сав од плеха. Удари ли гром, он се и не повије — на шици је позаћена јабука, она хвата муње и по шици их шаље у земљу. Ни ушице ништа не осете, а камо ли петао.

Није било онда још громовода, петао се кочоперио на капији, окретао се кљуном увек према ветру — врат би га знао, где су онда громови ударили, те му нису наудили, јер плехана птица ту је још из времена краља Борђа, кад је и кула изникла. Има о томе записа у судници, латинска табла испод највишег гесимса говори о томе. Рачуне за позаћивање куле бојење и оправку петла нашао је професор Зима у архиви још из петнаестог столећа.

Тај петао није само за параду. Његов задатак је да предсказује време. Кд се окрене к шумама, зна се, да ће ускоро пасти киша; ако је

окренут ка Лхотци, биће стално лепо време. Генерације су опробале истиност петлових предсказивања и увериле се, да је са истока узалудно чекати кишу; она долази само од запада. Има некад и изузетака, али врло ретких изузетака, да о њима не вреди ни говорити.

Оне године када је кмет удавао последњу кћер, ударила је друга суша. Напослетку ударило мало кишице, некако пред Светим Јованом, а после више ни да је канула. Ни да је канула!

Рачунали људи, да ће се ствар променити код прве мене, али ни пун месец није ништа изменио. Петао је био стално окренут од шуме, где су у исушеном шушњару узалуд деца и одрасли тражили печурке. Поточићи се исушили, већ се и младенци били изметли у празне јамнице, осушено ливње шуштало као исечена хартија, по путевима и друмовима дизали се само облаци од прашине, на њивама све свенуло, ливаде дошле као попаљене, кромширово лишће пожутело, а репа увртала мршава лишће, да је ратару просто било жалост помислити на позајмице, које му је у пролеће дала шећерна фабрика, а које су већ биле потрошене.

А петак ни да се макне. Као да је у Лхотци тражио себи невесту — и дању и ноћу погледао је на село, за које су просторечиви људи говорили, да тамо и мртви краду — од оног доба, од како је тробар сакрио украдену ствар у гробницу, а жандарм на то наишао.

На пијаци у гостионици „Код Лава“ надгледао је сад петла сам газда... То је механица скоро још само по имену. Мало гостију ту западне, а крчмење преко улице није велико. Стари Саска једва је још излазио на крај. Крчмења се прихватио само из поштовања према старој навици, зато што је ту крчмио још његов прадед. Иначе је живео од пољопривреде. Имао је доста својих њива и све црквене под најам. Њих је држао под најам још његов покојни отац. Говорили су, додуше, да плаћа мало много за њих у овим рђавим временима, да има од тога само доста и брига — али није то било баш тако страшно, јер је кћерима давао свакој десет хиљада.

Кад ударила она суша и Саска изашао на њиве и видео како је жито ниско као трава, а све суво као труд, чудо те се није заплакао. Казао је, да не ће на то више ни да погледа, док не покисне. Говорио је, да би му срце препукло гледајући ту пустош. Опсовао је неколико пута с међе и пошао кући.

Сад није просто излазио из механе. Из своје, разуме се. Устајао је рано изјутра, и чим би чељад испратио из дворишта, већ је био на прозору, са кога је био леп изглед на пијаци. Али Саска је само онда бацио поглед на људе по грбатој калдрми — а стално је гледао само у петла. Петао као прикован показивао је Саску само плекан реп. Гледао је на Лхотку и само на Лхотку.

Дошао сајција Буријан и уз реч убацио, да су на пошти разговарали како ће киша пасти тек петог јула.

— Ка је то рекао? — раздерао се Саска.

— Капетан Нахтигал, одговорио је Буријан и насмејао се.

— Глупак! — узвикну гостионичар. Изгорели бисмо, кад до петог не би продајило. Сунце би и из нас извукло све сокове. Кровови би се падали сами од себе. То може рећи само таква луда, као што је тај капетан.

— Он је записао мартовску маглу. Она је била 27. марта. И тек после сто дана доћи ће, каже, киша, — пре не!

— Гром и пакао — па то бисмо сви померили памећу! — викну Саска и луни о сто. Ако ће киша пасти тек 5. јула, цела ће се земља претворити у огањ. Ни у најдубљем бунару не би остало ни капи воде, пресушиле би све реке — то би —

— Човече — за Бога, молим те, рече у том госпођа Саскова изапавши из кујне. Стрепила је за мужа због његовог гнева, јер човек није тих дана просто више ни спавао ни јео.

— Петог јула — јес' — јес'! мирно је продужавао супруг. Пашиће киша и пре — мора пасти! Ово је казна за људе, што су незнабошци. И за мојих младих година било је понекад суше — али тада би се газде договориле и тражиле литију. А реците овим ветропирима: литију! Избекељиће се на вас, а господин уредник ће се у суботу и очешати о вас. А без господа Бога то не иде. Сад сав рад стао — ја погледам у орача — овај у мене — женскиње смо отпустили — нико ништа не плаћа — ни гроша нећете скоро угледати —

— Оно — има ту нечег! — додаде Буријан и допи чашу. Остави паре поред празне чаше и маши се руком за капу. „Рекао је и то капетан“ —

— У мојим очима он је Славуј лудак, кад може рећи, да пре петог јула — Ех! На што речи! Онај ће петог тамо рећи време, а не Славуј, јер је он глупак!

— Капетан Нахтигал! — одговори Буријан и насмеја се. Затим се поздрави и изађе.

Нахтигал је био капетану надимак. Као и титула капетан. Био је капетан, али само код старих стрелаца. Бесно се опирао ческој команди, препирао се о језик армаде тамо с неким — али на крају је изгубио. Пропао је и с немачком командом. Ставио је и на посетнице да је био капетан ц. к. збора, разуме се, на немачком језику, јер Славуј је говорио, кад му се дала прилика, немачки, и ако је немачки језик овог сиромашка био јадан — јадан.

Кад је толико желео немштину, понемчили су му и име прозвали га Нахтигалом. Некад би му то рекли и у очи, али он се правио да не чује! Али на титулу капетана увек се одазивао.

О његовој немштини причало се безброј анегдота. Оне су се разносиле по свету.

И данас још по неко прича како је он преводио празник „Божјег Тела“ дословце и како је друмску прашину заменио пушчаним прахом и рекао „Am Leibe Gottes hat sich gepulwert!“ грађанима, кад су га једном запитали, зашто иде толико света из дркве, хтео је рећи да је била „лужна“ миса (заупокојена служба), а он је рекао: Es war heute Trauerspiel (Данас је била трагедија).

У прашком хотелу записао се као Bürgermeistermacher (кмето-правитељ). Инжињер Бер прокљувало то у Прагу и донео у варош. Уредник је ствар објавио. А господин капетан није то порекао.

— Зар нисам „кмето-правитељ“? Пре председавам као најстарији члан збора, кад се у заступништву бира нов кмет. Стварам дакле кметове — господо — стварам! „Hab'schon viere gemacht!“

Књигу је могао о њему издати инжињер Бер, који је записао сва капетанова спотицања и претурања у немачком језику. Неке му је сигурнуо још и сам пришио, јер причама није било краја. Али после чудним улесом судбине узео је за жепу једину кћер господин-Славујеву и књига је пропала.

Капетан Нахтигал живео је од ренте. Њиве је био пронајмно, нешто пара имао је у штедионици, од своје сопствене куће примао је лепу кирију — могао је дакле од божјега јутра расипати речи. Сећао би се нечега што је било, а више није упоређивао то с данашњим временом. Рекао би то крај вина, пре подне на пошти, и већ се преширао о томе, те му се сви смејали. Кад би се ражљутно, говорио је страшним немачким језиком, а после се тиме варош забављала. Уредник је Славујева пресказања о жези оштампао, те је после уживао у смеју цео крај.

Са кишом којој је дао рок тек петог јула изазвао је многе срдбе. Али Славуј није попуштао. Рекао би на то да је слушао од оца, да после јаке мартовске магле киша долази тек за сто дана. И кад би, рекао је, људи чловили на глави, неће киша пасти раније.

Био је већ петнаести јуни, а од кише још ни трага. Рано изјутра сваког дана сунце би легло на крајину и пржило, да је човеку било тешко око срца. Небесни свод без облачка, без најмањег вела, доводио је газде до очајања. Барометар се попео на степен, на ком још није стајао, ветрић ни да првие — петом на градској калији непрестано је гледао у Лхотку, отворио илехани кљун, као да је и сам скапавао од жеге.

Саска није одлазио од прозора. Тешко уздишући није пуштао тиду из очију. Стискао је песницу и гризао уснице. Петом се није ни макао.

О великој суши почеле су писати и новине. Износиле су како пресушују бунари, како се појавило камење глади у рекама са написима, које је избијало из речног корита за време суше.

Много и много година пре новине су бележиле штету у пољу, беду код људи, који у пољу нису могли наћи занимања.

Саска је отворио прозор и развикао се на људе који су говорили о том погрому, и рекао је да су они свему томе сами криви, што су се одрекли Бога и говорио им је да ће се помоћи ако се понесе литија. Неки су се смејали томе, али неколико њих је пристало уз њега и говораху да би се могло покушати и са тим. Саска тад рече, да ће одмах отићи код протe да тражи литију и питао је, хоће ли ко са њим. Пријавили се надничари из бароничиног двора и стари Шултис. Саска је обукао црни капут и после пола сата, већ је објавио уз пут, враћајући се, да ће се литија носити сутра.

Сутра дан поле јутарње мисе била је литија. Много је света после јутрења изашло у поље са свештеником. Ишли су путем као о "крстовим данима" велике недеље, вратили се ознојени, прашињави, изнурени и жеђу уморени. Кад је Саска дошао кући, прво му је било да погледа у петла. Петао се није ни помакао. Гледао је из вароши напоље, као да о литији није ни водио рачуна.

Пред „Лавом“ застали људи и говоре да ни литија није могла помоћи и да се морало нешто догодити са земљином куглом.

— У пећи смо! рече четкар Вонас. Готово бих рекао, да смо у паклу.

Саска се раздера с прозора!

— Разуме се у паклу! Али сами на то идемо. За онакву литију не да господ Бог ништа. Требало је да су сви пошли. Цела варош, напред одборници — деца из школе — требало је да иде сам господин прота, а не да пошаље пона. Газде, чељад, радници — све!

— Лехерлих! довикнуо му је капетан Славуј, који је случајно прошао туда. Неће киша пасти пре петого! Ам финфтен!

— А ја вам кажем да сте ви у мојим очима глупак! раздера се на њега Саска. Ви сте капетан Нахтигал! Па идите па ме тужите!

— И хоћу! Господа ће да сведоче. Си верден шон сеен! додаде Славуј. Али киша ће пасти тек петого. Ам финфтен. Унд јетцт гебе их цум доктор Прихода. И одјурн.

Саска се сав зајапурио и стао да се дере:

— Поведите на мене и све жандарме — незнабошче — будало. Као да су њему писали с неба, да ће киша пасти тек петого —

Остало му је забранила госпођа Саскова. Одвукла је ражљућеног мужа с прозора који је затворила. Али потрајало је доста, док су се разишли људи којих се трен ока доста сакупило код „Лава“.

И кад 25. јуна није пала киша и није било више ни најмање наде на кишу, приређена је и друга литија. Овога пута ишао је и господин прота са свештеницима и ђаконима. Ишли су ђаци, општински одборници, ишао је сваки ко је год могао. Газде се биле згоговориле и платиле пољским радницима пола дана да би и они ишли да моле Бога за кишу. Старији људи купили свећице — жене овиле венчиће од руже око руке

— а кад је литија ишла преко пијаце, сваки ко није могао из куће на литију, пао је на колена.

Утисак литије био је страшан. Сунце је све заливало ватром, људи ишли скрушени без ослоњаца више у души својој, клечајући слаби осведочивши се, како су ништавни према величини извору светлости — посипани вејањем прашине, призивајући небо да се смилује.

Саска се вратио с литије са осмејком на лицу. То је био спровод, какав је желео. А тај ће имати и успеха — веровао је. Колико је било данас незнабожаца у реду, па како су сви били сићушни — причао је он жени. Нико се више неће усудити, да тера шегу са литијом. Тај би рђаво прошао. Саска је био уверен, да би тобожњи молитељи растргли онога, ко би се насмејао оном, што је извршила цела варош.

Кад се Саска пресвукао, отишао је победоносно да погледа петла. Он је још увек као прикован био непрестано окренут од вароши, а Саску је неучтиво показивао плевнати реп. Али Саска се насмејао. Помислио је:

— Ти ћеш се већ окренути, друже. И то радо ћеш се окренути. Ишли смо вишоој инстанци — пријане. А ишли смо побожно — окренућеш се ти већ, окренућеш се!

Али петла се није окретао. Као да су га били учврстили тешким везама, тако је чукао горе над сјајном кулом непомичан, кочоперио се према Лохотци, гледајући из вароши, која је тако покорно молила данас Бога, да им се смејало. Ни господин прота са свештенством није му импоновао, ни општински одбор, ни школска омладина, запаљене свеће, ни сва церемонија...

Није се кренуо ни окренуо. Саска је гледао сад већ помућеним очима од бољјег јутра на торањ, гутао је скоро погледима гвоздену литицу, тресао се као у грозници и бунцао као у сну.

Тако је дошао и четврти јули. Ни тога дана није се петла још окренуо. Саско је на њега отворио широм прозоре. А опет целу ноћ није био склопио ока, и први гост који му је дошао био је судски позивар. Донео му је позив да предстане суду; позвао га на суд увређени Славуј. Саско је потписао, али тек што је позивар отишао, он је дедуљу згужвао и треснуо о земљу. Затим је пришао прозору и стао да се дере преко пијаце на петла:

— Бестијо — хоћеш ли се окренути? Нећеш? Кукурекавче глупа — хоћеш ли се окренути нама или нећеш? Питам те — бестијо. . .

На ту вику почео се скупљати свет на пијаци. Са запрепашћењем су посматрали Саска који је беснио—који се није одмицао од прозора — и драо се да му је пена избијала на уста, а обема песницама претио петлу. Клео га је да је страшно било слушати — црсовао — тресао се.

У том Саска спази међу људима Славуја. Ах, сад је оставио петла па дохвати чаше и стаде их бацати једну за другом на Славуја.

— Љопове — ти да ме зовеш на суд? — Зликовче — ти — ти... .

И поново дохвати чаше и стаде их бацати једну за другом.

Али већ је била код њега госпођа Саскова — неко од чељади — суседи — силом су одвукли Саску с прозора.

После неколико тренутака лекар је хитао тамо. Али он се вратио с тужном вешћу. Саска је померио памећу.

То није Славуј на пијаци ни дочекао. Утекао је и затворио се код куће.

Још пред подне везаног Саску одвезли су у Праг. Био је побеснео, те му није било друге помоћи....

*

После подне одједном се подигао ветар. Одупрео се о осушене круне дрвета, подизао стубове прашине, зафијукао улицом — звиждао око стреја — ударио на петла на прашкој капији. — Петао се обрну као перце и окрете се шуми.

Цела варош је ишла да види плехану птицу. И заоста више није гледао на Лхотку — њој је био окренуо леђа; отварајући кљун према пијаци, изгледало је као да виче, да долази спас.

Ветар је дувао све до ноћи. Догнао је облаке, који су сакрили месец са звездама, а из таме је у зору почело севати и грмети, да се земља тресла. И већ је лила киша, као да ће потоп.

Улицама су јурили дивљи потоци каљаве воде, као да су хтели да подрију темеље — дворишта сва потопљена — ровови преливени — и из рибака се вода разлила у ливаде — изгледало је као да себи туда крчи пут неко језеро, које је провалило јаз. Широки млазевима лила се вода из облака, — није било могуће крочити из куће у тај бес стихије тако дуго очекиване, ојадане и тужене.

Тек пред вече киша је престала. И одмах је настао живот у кафанама. На пошту је дошао Славуј као победник:

Nob ih's ne gezagt? — Am fünften! — рекао је још с врата.

Али у пуној кафани није било места за Славујеву славу. Јер био је дошао телеграм, да је Саска умро пре него што је стигао у Праг. И кад се појавио Славуј, видели су неки у њему узрок жалосном свршетку Сасковом. Зато су одговорили жустром капетану грубо и љутито. Али овај је био так убеђен у успех свога предвиђења, да се није дао и одговарао чески, немачки, а све оштрије. За трен ока изродила се свађа, — па се око њега образовао круг и кад је капетан олакшао срцу псовком, већ се нашао пред поштом.

Ту је Славуј стао да виче за помоћ. Тиме је свабио још и људе из комшилука — из поште нагрнуло нешто ражљућених гостију и зачас је Славуј стао да бежи преко пијаци, тоњен руљом која му је љутито под-
визивала.

Отприлике после четврт сата вратио се на пошту колар Плахта. Бришући зној с чела, викнуо је у кафану:

— Сад је дотрчала полиција. Али доцкан, Славуј нема више ниједног читавог прозора. Поразбијали смо му их за минут! — будали маторој.

С чешког, Д. Ј.

Б. Продановић

ОСЕЋАЊА ВЕЛИКИХ

Све нижи и нижи човек постаје у тежњама и осећајима својим.

И пада и крха се чистота и лепота а остаје голо страшно.

Али све увек велико.

Ма ипак тешко ми је и плакао сам често тога ради.

Шопен

Шопенове мазурке кличу гласом растројених младости:

Свуда мој бол око мене и волим га ја.

Ја нећу да трошим снагу да познам живот.

Ја хоћу да живим.

Нерви хоћу да ми се расточе и растржу осећајима великим и болови-ма силним и да ме гоне пут непознатих осећања све већих, силнијих и луђих.

Бесно, отимљући се хоћу да живим.

Мртав да будем више нећу ја.

Ја хоћу да живим, ја жудим да живим и волим ја да живим и нерви да ми трепте.

Да играм игре луде, крхајуће и бесне.

И мозак да прска пун осећања мене и живота.

И уморан да падам, да плачем, и нерви да се кидају моји.

И, одморан, да лудим луђе, да бесним бешње, и осећам силније и више и топлије.

Осећаја и живота хоћу.

Роден

Мисао сбра главу.

Мислилац пушта тешку главу оловним мислима пуну, на млада-лачку руку и мозгом умара се он.

Људи хоће да изопаче живот и обуку га у суру мантију научара без срца и душе.

И веле у мозгу и раду Величина је Живота.

И људи мозгом уморени и радом, падају и кају се за мртви живот свој.

Данајка радом изморена клоне на земљу и малаксала уз груди своје и земљу припија измождене руке и плаче у болу ништавила и празног живота.

И жали себе и Живот што протиче тако у беспуће.

А природа је рекла: живите, осећајте и волите.

Пољупцем испићу усне твоје, гола моја драга, и задрхтаћу и нерви ће затрептати моји силином и јачивом љубави жудне и топле

И стегнућу те појудно младу и силну и страсти велика света и чиста дићи ће радом уморену Снагу и мозгом заморене оснажиће осећаје.

И осетићу све тога маха и срећу младости и животну радост и бол који ће доћи.

Ја волим то јер у осећању је живот.

Штук

Центаури се боре.

Ломе се кости под ударима снажним, док мутно небо кишом хладном плуска на врела тела младалачка њина.

Млада их женка претрашеним гледом гледа и младе трепте њене груди, праве и снажне.

Јер ње се ради боре и ње ради, они би хтели смаћи један другог.

А она хоће да обадва живе, јер она хоће оба да су њени.

Њих не, већ страст њину воли у њима она.

Вијањем бесвим младу гони женку, рутавих груди, занесен центаур.

Страсно и младо плавоке женке, њиха се тело у ваздуху топлим, пуном мириса разнеженог цвећа.

Топлог и страсног којим ветар дише.

Нија се топло, весело и младо, док луд бесан центаур је јури и жуди за њом у разблудној страсти.

Они то воле, стижу се и грле, врело, испијајућ љубе.

А уморен страшћу фаунспава.

А игром страсисм занесен у ноћи припија младу жену уза себе, похлапно човек и погледи њини упијају се жудно а груди се топло пристићу и горе.

А два блудна пана наказна и страсна свирају магур разбеснеле страсти.

А Невиност уруци још крин држи, њен широк, топао и племенит поглед, ни једно срце не може да косне.

Ја волим страст јер она живот креће.

ГЛАД

РОМАН

Први део

(3.)

У тај мах човек као да се спремао да иде. Он се подигне и да ме не би одвећ општро прекинуо, упита:

— Мора да је огромно имање у тога Хаполати?

Како је могао овај слепи, одвратни старац располагати туђим именом, именом, које сам ја измислио, баш као да је то било неко обично име.

Он се не сплете ни на једном гласу, ни на једном слогу; то име читко се урезало у његов мозак и одмах је пустило корена. Беше ми досадно, у мени се подизаше дубоки гнев на тога човека, кога ништа није збуњивало и у коме ништа није побуђивало сумњу.

— Не знам, — одговорих ја одједном: — позитивно не знам. Допустите да вам једанпут за свагда кажем, да се он зове Јохан - Арент Хаполати, судећи по почетним писменима.

— Јохан - Арент Хаполати — понови човек, унеколико сметен мојом ватреношћу.

Затим ућута.

— Да видите његову жену, — у беснилу рекох ја: — веома дебела особа..... Ви, може бити, не верујете, да је она тако дебела?

Да, он то, наравно, није могао порицати; такав господин могао је имати доста дебелу жену....

Старац одговараше кратко и тихо на сваки мој испад и одмераваше речи, као да се бојао да не каже штогод излишно и да ме не ражљути.

— До ђавола, ви, можда мислите да ја овде седим на вас од почетка лажем? — дрекнух ја ван себе. — Ви, можда, мислите да господин по имену Хаполати потпуно и не постоји? Ја још нисам наишао на такву упорност и пакост код једнога старог човека! До ђавола, шта вам је? Уз то, ви сте, јамачно, мислили, да сам ја најгори сиромах, који овде седи у свом најлешем оделу, без пуне дувањаре у џепу? Ја нисам навикао на понашање такво као што је ваше, изјављујем вам, и Бог ми је сведок, да тако што нећу трпети ни од вас ни од кога му драго другог, — молим да то имате у виду!

Човек устаде. Стајао је, разјаливши уста, и саслушао моју дерњаву до краја; затим брзо дохвати свој завијутак са клупе и пође, скоро стрча по стазници ситним старачким кораком.

Ја сам и даље седео и гледао у његова леђа, која су ишчезавала све даље и даље и као да се све више и више сагињала. Не знам откуда ми такав утисак, али ми се чини да никада нисам видео печаснијих, порочнијих леђа но та, и не покајох се што сам изгрдио тога човека, пре но што ме је напустио....

Дан се почео клонити вечеру, сунце је залазило, подигао се лаки шум околног дрвећа, и дадиље, које су у гомили седеле поред дрхтавога пружа, спремаху се да терају своја колица кући. Ја бејах миран и осећах се добро. Моје малопређашње узбуђење мало по мало опаде, ја постадох слаб и увео и почех се осећати сањивим; велика количина хлеба, који

сам појео, престала је, као што видим, да ми шкоди. У дивноме расположењу ја се пружих на клупу, и затворих очи. Све више и више обузимао ме је дрем и бејах готов да чврсто заснем, када ми чувар парка метну руку на раме и рече:

— Овде се не може спавати.

— Не, не, — рекох ја и сместа се подигох.

И мој жалосни положај опет ми изиђе пред очи у свој својој наготи. Требало је учинити ма шта, измислити ма шта! Тражење службе није имало никаквог успеха; препоруке, које сам показивао, унеколико су застареле и њих су ми дала одвећ неиззната лица, да би могле имати озбиљнога значаја; осим тога, ти вечити откази за све време лета учинили су ме унеколико бојажљивим. — Али — овако или онако, рок плаћању моје кирije прошао је, неопходно је зарадити је. Све остало могло је остати као и пре.

Сасвим нехотице, ја опет у руке узех писаљку и хартију, седох и махинално претурах по свима кутовима 1848. године. Да хоће макар једна једина мисао обвладати мноме и шанути ми једну реч! Та бивало је раније, одиста је бивало, да су на ме наилазили тренуци, када сам без икаквог напрезања могао написати дугачак и притом врло леп чланак.

Седим на клупи и непрестано претурам по 1848. Пишем тај број уздуж и попречно на хиљаду начина и очекујем неће ли ми наићи каква згодна идеја. Рој непрекиданих мисли сева ми у глави, расположење дана који умире доводи ме у сету и сентименталност. Јесен је стигла и већ је почела све укивати сном, мухе и инсекти добили су први ударац, по дрвећу и по земљи осећа се шум отпорнога живота, неуморног, неуморно узрујаног, напрегнутог, трудећи се да не пропадне. Све и створови из света рептилија покрећу се још једанпут, пружајући своје жуте главе из маховине, подижу своје ноге, помоћу дугачких влакана продиру напред а затим одједном падају, претурају се, показујући трбухе. Свака травка добија своју нарочиту ниансу, танани дах првога мраза; блде стабљике подижу се к сунцу а онало лишће жубори по земљи шумом који потсећа на покрет свилених црва. То је време јесени, карневал трулежи. Румене руже добиле су неку опаљену, чаробну и необичну ниансу у боји крваво-црвених петељака.

И сам сам се осећао као црв који пропада, поражен пронашћу усред тога света, који се успављује. У неком чудном страху, ја устадох и учиних неколико оштрих корака по стазици. — Не! — узвикнух и стегох обе педлице: све ово мора се свршити! — И понова седох, понова узех писаљку и одлучих по што по то написати чланак. Било је потпуно некорисно малаксати, када човеку пред очима стоји неплаћени стап.

Лагано, врло лагано моје мисли почеше се скупљати. Ја иђах за њима и полако, свестрано испитујући, написах две, три стране у облику увода ма чему; то могаше послужити као почетак чему било—путних набачајима, политичком чланку, зависило је од тога чему ја сам хоћу да га подесим. То беше одличан почетак уопште.

Затим стадох истраживати одређено питање, којим би се могао занимати, — човека, или ствар, за што бих се могао ухватити, — и не могах наћи ништа. У том бесплодном напрезању, моје мисли почеше опет долазити у неред, осећао сам како је мозак позитивно престајао да ради, глава се празнила, празнила, и најзад пала на моја рамена, лака и лишена садржине. Ту празнину што зјапи у глави осећао сам свим телом, чинило ми се да сам празан сав од главе до пете.

— Господе Боже мој! ускликнух ја с болом и понављах тај усклик неколико пута узастопце, не говорећи више ни речи.

Ветар је шумео у лишћу, спремао се непогода. Седео сам још неко време и замишљено гледао у хартију, затим је савих и лагано стрпах у џеп. Поче хладноћа, а ја не имајах прслука; закопчах грудњак до гуше и замах руке у џепове. Затим устадох и пођох.

Кад би ме срећа послужила само сад, сад, један једини пут! Газда-рица ми је двапут очима тражила кирију, и морао сам пред њом оборити главу и шмугнути поред ње са збуњеним поздравом. То више не могу да поднесем; када сад први пут угледам те очи, отказаћу стан и поштено ћу се објаснити с њом; овако се више даље не може.

Када се нађох на излазу из парка, ја понова угледах старога кепеца, кога сам у беснилу своје одјурio. Тајанствени завежљај стајаше одрепен покрај њега на клупи, у њему беше много свакојаке хране, коју је он жватао. Хтедох му прићи и оправдати се, замолити за опроштај због свога понашања, али ме његово једење задржа; стари прсти, налик на десет набораних канџи, одвратно се упијаху у масне хлебчиће с маслом, осетих лупање срца и прођох мимо њега, не проговоривши. Он ме не познаде, очи му се сухо уставеше на мени, као рогови, а лице му не задрхта ни једном једином цртицом.

И ја продужих пут.

По обичају, застајкивах пред сваким обешеним новинама, покрај којих пролажах, да би прочитао огласе о празним местима и бејаш тако срећан те нађох једно, згодно за себе. Један трговац на Гренландслере-у тражи господина за двочасовно вођење књига сваке вечери; плата по споразуму. Записах адресу и ћутке се помолих Богу за то место; грађињу за труд мање но ма ко, довољно ми је и педесет пара, чак и четрдесет; ступићу ма под каквим условима.

Када се вратих кући, на моме столу лежала је једна забелешки газда-ричина, у којој она тражи или да платим за собу унапред, или да је што је могућно пре очистим. Не треба да се љутим — она другаче не може. Са пуним поштовањем госпођа Хундерсен.

Написах понуду трговцу Кристи-у, Гренландслере 31, метнух је у куверат и однесох у сандук на углу. Затим се опет полах у своју собу, седох на једна носила и замислих се. Помрчина постајаше све гушћом и гушћом. Сад већ тешко беше не поћи ка дану.

Ујутру се пробудих врло рано. Беше још сасвим мрачно, кад отворих очи, и тек много доцније чух како у доњем стану изби пет. Хтелох понова заспати, но сан не долажаше, постајаш све бодријим и бодријим и лежах мислећи о хиљаду ствари.

Одједном паде ми на памет једна или две лепе фразе, згодне за скицу листак, — једна фина у речима срећно нађена ствар, која ми још никада није падала на ум. Лежим и за се понављам те речи, и долазим до уверења да су одличне. Убрзо се њима придружују много других, ја се на једанпут потпуно будим, устајем и дохватам хартију и писаљку за стола крај ногу од моје постеље. Као да је у мени бригнуо кључ, реч иде за речју, услиће се у нешто што има везе, затвара се у поставку, свега се гомила на сцену, радња и одговори пливају по моме мозгу, и неко поражајно пријатно осећање обузима ме свег. Пишем као бесан, и испуњавам једну страну за другом, не уствљајући се ни за трен ока. Мисли израшћују тако изненадо и пливају тако штедро, да упуштам гомилу појединости, за које не стижем да их запишем, и ако радим из све снаге.

Пројимам се и даље свим тим, сав сам обузет темом, и свака реч, коју напишем, сама се лије с језика.

Тај чудновати тренутак продужава се бескрајно дуго; када најзад престајем и остављам писаљку, на моме крилу леже петнаест до двадесет исписаних страница. Само ако ови листићи збиља имају какве год вредности, ја сам спасен! Скачем са постеље и облачим се. Све више и више свиће, већ могу да разаберам објаву надзорника куле светлиће код врата, а код прозора је већ толико видно да бих могао писати у случају потребе. И ја одмах почињем да начисто преписујем исписане хартије.

Та маштања су одевена у густу и у очи упадљиви вео од светлости и боја; ја се дивим једноме за другим срећно успеломе месту и говорим сам себи да лепше од тога ништа нисам читао. Задовољан сам до пијамства, нека радост букти у мени. Осећам се победиоцем, оцењујем руком тежину рукописа и на брзу руку одређујем му цену од пет круна. Нико ме ни на ум неће пасти да се цењка око пет круна, на против, може се смело рећи да, узевши у рачун садржину, чак и десет круна ништавна је цена. Нисам претпостављао да радим једну овако изузетну ствар бадава; у колико ми је познато, овакви романи не ваљају се по путу. И ја одредих десет круна.

У соби постајаше све видније и видније. Баких поглед на врата и могах без особитога труда прочитати танка, костураста писмена о покровима код госпође Андерсен код врата, десно; уз то већ прође прилично времена од како је избило седам.

Отидох од прозора и стадох насред собе. Оценивши све подобро, отказ госпође Хундерсон дошао је баш у добри час. Ова соба ни најмање није била за мене; овде су биле доста просте зелене завесице на прозорима, и није било довољно јексера у зиду за вешање одела. Несрећна столица за љуљање у углу, у ствари, само је једна пародија на столицу за љуљање, при погледу на коју лако се могло умрети од смеха. Она је била одвећ ниска за одраслога човека и осим тога, тако тесна да је човека, тако рећи, било потребно извлачити из ње као ногу из чизме. Једном речи, соба није била способна за духовно занимање, и ја не хтедох задржати је за се. Ни у којем случају не хтедох је задржати! И одгеше сам дуго ћутао и трпео и гушио се у томе ћумезу.

Испуњен надом и задовољством, непрестано још заузет значајним набачајем, који сам сваки час вадио из џепа и читао, — хтедох одмах приступити делу и селити се. Узех свој завежљај, једну црвену мараму за нос у којој беху два чиста оковратника и мало згуњване хартије, у којој сам доносио хлеб кући, савих своје одело и стрнах у џеп за резерву остатак беле хартије за писање. Затим смотрено опипах све завежљаје да бих се уверио нисам ли што оставио и, не нашавши ништа, приђох к прозору и погледах у даљину. Беше мрачно и влажно јутро; у изгорелој ковачници није било ни живе душе, а уже на пољу затегло се од зида до зида од влаге. Све сам то још раније знао, те зато одох од прозора, узех свежањ под мишку, поздравих се са објавом надзорника куле светлиће, поздравих се са покровима код госпође Андерсен и отворих врата.

Одједном сетих се газдарице; потребно је било јавити јој о одласку, те да би знала да је имала посла са једним пристојним човеком. А хтео сам јој и писмено захвалити, за ово два, три дана што сам се користио собом преко рока. Сазнање да сам сада спасен за неко време овлада мnome тако силно да ја чак обегах газдарици донети пет круна једног

од најближих дана; хтео сам јој двоструко показати каква је захвална особа тражила уточишта под њеним кровом.

Забелешку оставих на сто.

Још једном застадох код врата и окретох се. Сјајно осећање да сам се изнова подигао, одушевљавало ме је и надањавало ми захвалност Богу и целој свету. Клекох крај постеље и јасним гласом захвалих се Творцу за Његову велику доброту према мени јутрос. Знао сам, — ах, знао сам! — да је овај излив надањућа, који тек што сам преживео и описао, био дивно дело неба у мојој души, као одговор на мој јучерањи узвик за помоћ. То је Бог! То је Бог! — клицао сам ја за се и плакао, одушевљавајући се својим рођеним речима; с времена на време морао сам застајати и за тренутак ослушкивати да не иде ко уз стеленице. Напослетку устадох и пођох, сиђох лагано низа све ове спратове и ни од кога опажен, стигох до изласка.

Улице су блептале од кише, која је јутрос пала, над градом је висило тешко и ниско небо, и нигде не пробијаше сунце. Које ли је доба? По обичају, ја пођох ка општинској кући и видех да је осам и по. Значи остаје ми да лутам добра два часа, није имало смисла ићи у редакцију до десет, чак ни до једанаест, и тако ми остаде да шврљам улицама, размишљајући на доколици о каквом малом доручку. У осталом, нисам се бојао да ћу тог дана лећи гладан; та су времена, Богу хвала прошла. То је већ преживљено стање, један рђав сан; од тада је све пошло уз брдо!

Међутим либио сам се зеленог завоја; беше ме чак стид што носим овај свежањ на очима свих. Шта морају људи помислити о мени? Ишао сам и размишљао где бих га за неко време могао оставити. И паде ми на памет да могу да свратим к Сембу и замолим га да га завије у хартију; одмах човек добија пристојнији изглед и неће се стидети ношења. Уђох у дућан и изложих ствар једном од служитеља.

Он најпре погледа на завој, па на мене; учини ми се да он испотиха презриво слеже раменима, узимајући свежањ. То ме је увредило.

— До ђавола! будите најљивији! — узвикнух ја. — Ту су завијене две драгоцене вазе; пакет се шаље у Смирну.

То је имало дејства, дивнога дејства. Сваким својим покретом тај човек је тражио опроштаја што одмах није погодио шта је у завоју. Кад је довршио завијање, захвалих му се с изгледом човека који је већ и раније слао драгоцености у Смирну; када сам излазио, он чак отвори врата.

Пођох да шврљам у гомили по тржишту држећи се више суседства са женама што продају собно цвеће. Тешке, црвене руже, крваве и влажне лиске којих пламтијаху на јутарњем ваздуху, дражале су ме, уливале ми грешну жељу да скинем један цвет, и ја се распитивах о пени, да бих му пришао што ближе. Да сам имао залишног новца, ја бих купио једну ружу, па било што било; могао сам скратити овај или онај чланак да бих постигао економску равнотежу.

— Добро, рекоше Маказе и понова се прихватише својих новина. Кад овај дође. Доцније ћу сам свратити за одговор.

Беше десет часова и ја се упутих у редакцију. Човек—Маказе рије по гомили старих новина, уредник још није дошао. Он ми нуди да оставим свој велики рукопис. Ја му дајем на знање да је он важнији од једног обичног рукописа, и убедљиво молим да га он преда у руке уреднику,

Учинио ми се да је он према овој ствари био одвећ спокојан, али ништа не рекох, само му доста једнолико климнух главом и одох.

Сада сам имао доста времена. Само да хоће да се разведри! Било је подло, преподло време, без ветра и хладноће. Даме су опрезно ишле са раширеним амрелима, а у мушкараца капе су имале неки шаљиви и плачевни изглед. Ја понова идем на тржиште и разгледам зелен и руже. И одједном осетим неку руку на своме рамену и осврћем се, — „Девојка” ми се јавља.

— Добро јутро? — одговарам ја с једном ниансом питања да бих сместа могао сазнати шта му је потребно.

Ја баш нисам марио за „Девојку”.

Он радознато гледа у мој велики, нови завежљај под мишком и пита:

— Шта вам је то?

— Био сам код Семба те купио штошта од плате, — једноликим тоном одговодих ја— досадило ми је ићи у овако подераном оделу, та може се оставити чак и у резерву, цицијашки је расипати на своје тело.

Он зачуђено гледа у мене.

— А како је уопште? — тихо пита он.

— О, да, преко очекивања!

— Нашли сте, дакле, какво занимање?

— Какво занимање? — одговорих и ја зачуђено: — па ја сам књиговођа код трговца Кристи, ето шта је.

— Гле, гле! — вели он и одступа нешто уназад. — Боже мој, баш ми је мило. Само да вам не изварају новац који ви зарађујете. Збогом.

Убрзо се он враћа и иде назад, показује штапом на мој завежљај и вели:

— Допустите ми да вам препоручим свога кројача. Изврснијег од Исаксева кројача нећете наћи. Реците просто да сам вас ја упутио.

Прев. В. Ј. Р.

(Наставиће се)

М. Ченић

О РЕЖИЈИ

Познати Макс Грубе овако је елегично певао:

..... Глумце изазивају одушевљено,
Док режисер иде мирно кући,
Срећан у чистој уметничкој савести
И утонуо у скромност.
Јер што је боља режија,
То се она мање опажа....

А он, „творац целине”,
Не види се никад с лаворовим венцем,
И чека мирним погледом
На сутрашњу критику...

О, слушаоче, имаш ли сина,
Саветуј га онда за времена,
Читај му — то треба да ти је очинска дужност —
Често ову песму опомене!
Пусти га да ради што му је воља
То је мудрости последњи глас:
Престављен стаде мој негаз”....

Нема сумње да се од времена, када је Грубе овако песимистички посматрао положај редитеља, па до сада много што шта изменило у схватањима и погледима на позоришну уметност. Последњих година позорница је, у многоме, усавршавала своја средства и обогатила своје форме. Више није довољан један шаблон, нити једна традиција, да одређује границе уметничке активности на позорници; траже се увек нови путеви и нови методи да се изнађе што савршеније решење уметничког, социјалног и опште културног проблема позоришта. Сада се више и не пита — тамо где је развијена позоришна уметност — је ли редитељ уметник или не. Акција редитеља у једном само правцу ово питање потпуно објашњава. Довољно је погледати једино улогу штатистерије, корова, у модерној режији, па одмах бити на чисто, да редитељ мора имати велике стваралачке моћи. Ту редитељ има из оног живог материјала, али несвесног свога положаја и своје акције, да створи једну организовану целину, која ће бити лепа по форми, као какво дело скулптора, и која ће изражавати затим извесну идеју, инспирисану увек редитељевом вољом. Читавој позорници редитељ има да да нарочитог израза и живота, стварајући од ње потпуно уметничку целину.

Разуме се, да Грубе има донекле и права у својој сентименталности, нарочито када је реч о оној публици, која није интимно заинтересована уметношћу позорнице. Увек ће се, на позорници, глумац, музичар, сликар истицати над редитељем, чији успех долази тек после успеха оних уметника, које публика у вече, на представи, у свечаном расположењу, одушевљено изазива и поздравља. Тек ипак се сада, код развијене позоришне критике, о режији говори као о нарочитој грани уметности позорнице, или тачније, као о засебној уметности.

У чему се, дакле, састоји уметничка страна режије? Најопштији одговор гласио би: у сценичној форми коју редитељ изналази за свако песничко дело; у главним линијама које дају основни карактер драми; у оним многобројним детаљима који допуњују, подвлаче, маркирају, карактеришу главну мисао, — једном речи, у стилу.

Позорница има за задатак: да архитектонску грађу једног песничког дела обухвати у свој њиној обимности. Она не сме бити ништа друго, да погодан оквир за радњу коју глумац изводи. Радња је главно, и на позорници све мора тежити томе, да се песничка мисао, која се у тој радњи садржи, истакне. А драме може бити и без речи и без звукова, већ једино у ритмичним покретима глумца (пантомина). Тим ритмима, у којима се радња изражава, мора се потчинити цела околина глумчева. Према томе, позорница није ништа друго, до хармоничан оквир ритмичном кретању глумца.

Са свима главним променама у радњи мора се, паралелно и ритмично, и позорница мењати и прилагођавати. И сликар и скулптор и музичар потчињени су главном ритму радње. А редитељев је задатак: да у свима изражајима глумачке, пластичне и сваке друге уметности која се јавља на позорници одржава потпуну и непрекидну хармонију.

Према томе, погрешно је правити ма какву деобу — као што се то некад чинило и као што се то, по негде, и сада чини — на „унутрашњу“ и „спољну“ режију, па само ону прву ставити у главни задатак редитеља. Спољна страна сцене нема другога циља, већ да допуњује и истиче њену унутрашњу страну, оно, дакле, што сама радња једне драме у себи садржи и изражава. Спољна режија мора имати, исто као и унутарња, своју психологију, своју логику и свој резон, што се све заснива на једној општој концепцији коју редитељ има о делу што га изводи на позорници. Ништа за себе, ни по себи, не сме се на позорници истицати, већ све заједно мора чинити хармоничну целину. И редитељ је, дакле, тај који има да ствара ту целину и да увек одржава хармонију у њој.

Нећемо се упуштати у детаљнију анализу појединих проблема којима се редитељ на позорници мора увек бавити. Ми смо обележили, у главном, њихов смисао и карактер. Задржаћемо се једино на односу, који постоји између редитеља и глумца. То чинимо с тога што се код нас често чује погрешно мишљење и пристрасан суд о томе питању, о коме се иначе нигде, у културној позоришној средини, у опште и не дискутује.

Каже се, на пример, да утицај редитеља на глумачку игру иде на штету уметничког индивидуализма код глумца. Међутим, разумети тако однос између глумца и редитеља значи не разумети главни смисао режије и не схватити правилно који положај има редитељ а који глумац. Јер одиста, редитељ нити треба нити сме да утиче штетно на глумчев индивидуализам.

У ствари, редитељ и глумац се увек само допуњују и потпомажу, имајући при томе увек исти циљ пред собом. У опште необјашњиво је, где би се међу њима и могао створити какав начелни неспоразум и зашто глумац не би следовао интенцијама редитеља, који се труди, да ва-зда сачува јединство радње. Најзад, зар може икада бити речи о каквој настраности редитељевој и то сада кад су већ и сувише познати начини у уметничкој обради позорнице?

Редитељ има извесну концепцију песничког дела које изводи на позорници. Али је ли то нешто што је спорно и што глумац не би могао усвојити и изводити? Не, на против; та општа концепција редитеља производ је једног већ пречишћеног суда, који постоји у литератури о песнику и о његовом делу. Редитељ не треба нити сме имати неких значајних особености у погледу суштине саме драме, ако она ни у чему већ не представља какав спорни проблем; али ће зато ипак бити индивидуалан у средствима којима постиже свој циљ. Каква су та средства и у чему се састоји уметнички смисао редитељева рада, видели смо раније.

Да ли сад може редитељ у детаљима, при обради појединих типова одузимати много од глумчева индивидуализма, или га можда чак у основи негирати? Разуме се, да не треба то да чини, ако само тај индивидуализам, по себи, има логике и уметничког израза. Редитељ неће негирати оригиналну концепцију личности коју глумац има, чак када се са њом и не слаже потпуно, ако само она има стварног ослоња у драми и ако не квари општу хармонију коју представа треба да покаже, јер су у уметности искључени шаблон и једноставна правила која одвећ уопштавају. — Узмимо највећи и најјаснији пример, Шекспира.

Фаге је згодно и сазвим тачно рекао: у свакој Шекспировој трагедији видимо читав живот, у свакој Шекспировој личности целог човека. — Међутим, треба имати на уму, да је живот компликован и да је чове-

чја природа, такође, компликована. А то значи, да је искључена свака укалупљена формула или ма какав шаблон. Хоће ли се у једној Шекспировој личности, чији душевни живот образују многи и разноврсни елементи, ова или она особина, која је битна, нарочито нагласити и истаћи, — ствар је глумчевог индивидуализма, његовог уметничког осећања и схватања. Хоће ли се у Хамлету, пре свега, нагласити меланхолична, сангвинична или која друга особина његове деликатне и врло сложене природе, мора се оставити уметнику који изводи Хамлета. Редитељ ће увек примити концепцију коју глумац има, ако она само не долази, у суштини својој, у конфликт са општом идејом коју редитељ има о драми и ако она, уопште има свога значаја. Али ће сад редитељ тражити од глумца, да према истакнутој концепцији увек доследно изволи све детаље, до најситнијега, остављајући контроли редитеља сва своја техничка средства. Редитељ, дакле, не тражи од глумца ништа друго, до логику. Глумац у ватри своје игре, нема никаквог самопосматрања, које би одређивало меру и границе свакога израза; редитељ је онда ту — да се мало банално изразимо — који ће узети глумца за руку и водити га по неравном путу уметничке делатности и експанзивности одржавајући га увек у равнотежи, и не дајући му никада да поспрне нити да оде у страну, понесен бујним изливима свога уметничког темперамента. Редитељ ће глумца увек враћати у границе допуштене слободе, ако овај буде ма чим кварно хармонију, и подизати на висину ситуације и радње у драми, ако он није довољно понесен својом сопственом инспирацијом. Редитељ има, дакле, само да допуњује и коригује глумца, допуштајући му при томе све оне могуће слободе уметничког индивидуализма, које смо раније споменули; отуда између глумца и редитеља, ако обоје правилно схватају свој положај, не може се никада изродити несклад, нити ма какав непоразум. У заједничкој сарадњи на великом уметничком делу, што треба да буде једна позоришна представа, мора владати општа хармонија међу уметницима који у њој узимају учешћа.

Берлин, децембра 1911. год.

ДРУШТВЕНА ХРОНИКА

СРПСКИ КЊИЖЕВНИК

Био једном један цар који је, помаган милошћу богова и саветима мудраца, управљао својом државом мудро и благоразумно. У милости је био велики а у изрицању правде строг.

Једнога дана, огреши се један младић о цара, тешко се огреши рекав му истину у очи. Његово Царско Величанство задрхта гневом и сазва одмах савет мудраца, налажући му да смисли најтежу казну за тако велику кривицу.

Мудраци се дубоко замислише и забринуше.

— Господару — диже главу први — предлажем ти да тога дрскога младића вежеш коњима за репове те да га растргну.

— То је мало, то је блага казна, — одмахује главом цар — његов је грех много већи.

— Господару — прихвати други мудрац — предлажем ти да тога безочнога младића распнеш на срамни точак.

— То је мало — одмахује цар — нађите тежу, страшнију казну.

— Господару — покушаће трећи мудрац — да га спалимо на гломачи.

— Већу, страшнију казну хоћу! — грми цар гневом.

Тада диже главу један мудрац, који се, дубоко забринут беше скло- нио у један угао. Он превуче руком своју дугу, сребрну браду и рече:

— Нашао сам, господару, најстрашнију казну којом жива двоношца можеш казнити.

— Говори!

— Господару, знало је и познато је, да је твој народ неблагодаран. Замоли богове нека тога младића надахну те нека буде велики човек. Веруј, већег му бола не можеш задати до натерати га, да као велики човек живи у средини неблагодарнога народа.

И тако би.

То је давно било.

Када би се сада нешто поновила ова прича, онај би мудрац извесно изменно свој предлог. Он би рекао цару:

— Ако ћеш, господару, казнити тога младића казном најстрашни- јом, учини га великим човеком и пошаљи га у Србију да живи. Тамо, у тој чаробној земљи, где славуји и хајдуци певају заносљиве песме у луговима; где се роде и чиновници сваки час селе с димњака на дим- њак; где државни саветници и понци тихо преспављују зиму; где су министри и јежеви увек тако увиђени да их због бољга не смеи такнути... у тој чаробној земљи живи један народ који је успео да изгуби недавни гроб свога највећег песника Симе Милутиновића, и где је познији ве- лики му покојник Војислав Илић зашао по чаршiji и нудио да за јеф- тине паре прода свој будући споменик не би ли бар за живота видео какову фајду од благодарности својега народа!

Али, и кад би се нешто поновила ова прича и када би мудрац од речи до речи овако данас рекао цару, ја мислим да прекор о заборавље- ном гробу и продаји споменика не би био ни најтежи ни најгорчи. Не би прво с тога, што је то често пута право задовољство лежати у заборав- љеном гробу, као што може бити још веће задовољство продати још за живота будући рђав споменик и, не би с тога што трагедија српскога књижевника — ако се овом приликом зауставимо само на њему — није у томе што ће од свога народа бити заборављен мртав, већ у томе што је заборављен жив.

Још праотац српских боема, онај „с једном погом” Јоаким Вујич, из- дануо је гладан на рукама једнога књиговезачког шегрта са жељом, коју све до седамдесет пете године свога живота није могао постићи, да му се да службица која би га могла прехранити, а бедни старац Милован Ви- даковић, — који је за шесет година живота стекао свега два цака шећера и то пијући сваки дан у кафани кафу с једним парчетом а друго носећи у џепу и прибирајући тако парче по парче да би напунио џак те да га после прода, — тај честити неменикућанин овако се јада на своју судбу, на судбу српскога књижевника: „И што ме ино на сеј подвиг оду- шевљавало и нудило, нежели искреноје моје желаније народу в просве- штеније јего на ползу ми бити. Бог ми и савест моја свидетељи в сем

сут, да ја шчистије моје народнија ползи ради пренебрегаћ јесам, жер-
твом јему сотворилеја и на конец в старости мојеј на жезал негли про-
сјака низриновену ми бити вижду”.

И како је та судба потерала претке, пратила је она и прати и данас
и њихове потомке све до оних осамнаест гроша због којих је један фу-
рундија хтео да задржи с пута погреб Ђуре Јакшића, онако од прилике
као што се путник задржава с пута за дуг и све до оних грошева и
аспра, које овога трнутка збирамо ми међу собом, да би помогли тешко
оболелом нам другу Осману Ђикићу.

Али се српски књижевници на своју судбу не могу увек подједнако
жалити. Бивало је прилика, а биће их ваљда још, када је бар држава —
ако то није хтело друштво — знала и умела да се одужи преставницима
њеног културног живота.

Прве појаве те државне пажње или благодејања према српским
књижевницима, залазе чак у прошлост. Још 1859. године а под 12. мајем,
потписао је Кнез Милош један указ који гласи: „Уважавајући многого-
дишњу и општекорисну делатност, коју уредник „Српских Новина” Ми-
лош Поповић осведочава око подизања народне журналистике, па же-
лећи на њему показати своје књажевско призрење и према нашој књи-
жевничкој класи, благоволела је Његова Светлост Господар и Књаз наш
Милош Обреновић I, произвести га у чин капетана.”

Разуме се да се са таквим произвођењем није могло продужити, јер
да је то учињено данас би можда, из пажње према књижевничкој класи,
Бора Станковић био генералштабни капетан, Јелена Димитријевићка ко-
њички мајор а, рецимо Влада Петковић-Дис, инжењерски поруч-
ник. Али је држава ипак остала верна тој традицији зачетој 1859. године,
и преводећи књижевнике из војне у цивилну службу, разместила их је,
из пажње према књижевничкој класи, у ђумругџије, поштаре и поре-
знике.

Мало после 1859. године, српски су књижевници задобили од држа-
ве још једну богату концесију. Дошла је 1861. године уредба по којој се:
„просјацима, циганима, скитницама и књижевницима” могу издавати
бесплатни пасоши.

Има до душе пакосних коментатора, који ову уредбу тумаче као др-
жавну тенденцију да се ових несносних елемената отараси, олакшавају-
ћи им исељавање, али се не може оспорити да је њоме, што рекао Кнез
Милош, „указано призрење према књижевничкој класи”.

Од доба те уредбе, а то је скоро пола века, успело се да се отидне
још један корак даље. Држава је у последње време примила на себе
галантну пажњу да о своме трошку сахрањује књижевнике. Разуме се,
књижевници се морају при умирању држати извесног реда и не умирати
сви у једној години јер се код једнога од наших другова десило да је
умро кад је буџет на умирање српски књижевника био исцрпен, па
нам је чак предлагано да његов погреб пренесемо у идућу годину, иначе
његова смрт не би могла бити призната од Главне Контроле.

И то је ето — тај државни погреб — максимум пажње који се дао
постићи за ово сто година српског књижевноковања.

Пошто су српски књижевници на тај начин једно од гажних пита-
ња — а то је свој погреб — скинули са дневнога реда, остало је да збри-
ну онај мањи део бриге, а тај је: како ће да живе пре него што се удо-
стоје државнога благодејања приликом смрти?

Беп Акиба.

ПОЛИТИЧКИ ПРЕГЛЕД

Мирољубиви Симптоми. — Кина република.

После летошње запетости између Француске и Немачке и Енглеске и Немачке, која за мало није довела до рата, настало је једно, да се по српски изразимо „стишавање страсти“, које се особито манифестовало у посети енглеског министра војног Халдана Берлину. Халдан је не само један од најглавнијих чланова у садашњем либералном кабинету енглеском, већ уопште једна од најмаркантнијих политичких личности у Енглеској. Као министар војни он је на један веома деликатан начин ударио солидан темељ општој војној обавези у Енглеској, водећи рачуна о антипатији енглеског народа према општој војној обавези, онаквој каква влада на континенту и коју Енглези сматрају за тиранију, оснивајући место не добровољну милицију, која већ износи преко 300 хиљада људи. Као научник Халдан је у везама с немачким универзитетским круговима, и због тога је већ предистиниран био као погодна личност да ступи у везу с берлинским круговима. У Берлину је био примљен од цара, и конференсио је са канцеларом и главнијим државницима, и ма да се званично овим посетама не даје официјелан карактер, ипак се оне сматрају као поуздан симптом искрене тежње оба ова велика народа за миром. И посета Берлину чувеног енглеског адмирала Бересфорда, која је претходила Халдановој, иде такође у прилог овој тежњи за миром. Ова је тежња потпуно разумљива. Рат међу великим културним нацијама страшило је за цело цивилизовано човечанство, и државници свих великих културних народа гледају да свима средствима и по сваку цену избегну рат. У Енглеској су се специјално либералне владе одликовале својом одвратношћу према ратним предузећима, а садашњи енглески либерални кабинет, који је поставио себи један врло велики социјално-политички задатак као што је осигуравање старости, за чије су остварење потребне стотине милијона, мора избегавати колико је год могуће сваку ратну компликацију и трошкове огромних сума на војску и на флоту.

Наравно, не може се позитивно унапред рећи какве ће резултате показати ова посета Халданова у Берлину, али је једно само несумњиво, да је она један искрен покушај да се заоштреност, а њоме и могућност рата, између Енглеске и Немачке ублажи. Дефинитивним примамем немачко-француског уговора од стране француског Сената отклоњен је и немачко-француски сукоб због Марока.

Још један важан симптом мира, од нарочитога интереса по нас Србе, јесте посета великога кнеза Андрије Владимировића Францу Јосифу. После велике заоштрености између Русије и Аустро-Угарске поводом анексије Босне и Херцеговине и хладноће, која је до ове посете владала, у односима обе ове државе, наступио је један значајан обрт ка пријатељским односима. Одступање графа Ерентала са положаја министра спољних послова још више ће допринети, да односи између Русије и Аустрије буду онакви, какви су били пре анексије. Ми Срби не би имали разлога страховати од обнављања пријатељских односа између ове две суседне државе, ако би се остало само на обичном суседском пријатељству, али се морамо бојати да пријатељство Русије с Аустријом не доведе опет до каквога њиховог међусобног споразума на Балкану, који би био на нашу штету. А да та могућност није искључена, врло је верова-

тно због рата између Италије и Русије. Италија је све до сада савесно одржавала своје обећање, да ће рат ограничити само на Триполис и Киренајку, и да ће поштовати интегритет Отоманске Империје и статус кво-а на Балкану. Она је заиста учинила велико пожртвовање за љубав одржања мира на Балкану и у свету, водећи један рат против најосновнијим принципима стратегије. Али док се италијанска влада скрупулозно држи свога обећања у питању је да ли ће италијански народ бити солидаран са својом владом. Рат у Триполису наметнуо је Италији велике жртве у новцу и људима и његово продужење у недоглед узбудило је италијанско јавно мишљење. Постоји оправдана плашња, да ће италијански парламенат, који има да се ових дана састане, принудити владу на какву енергичну акцију, и тиме је питање мира на Балкану у опасности. Из тих разлога, вероватно, може потећи какав нов уговор између Русије и Аустро-Угарске у погледу Балканскога Полуострва, а из досадањег искуства знамо, да су сви такви уговори били на српску штету. —

Брзина, којом су кинески револуционари успели да принуде манџурску династију на попуштање и абдикацију и да прогласе републику у Кини, задивила је цео свет. Нико у свету није могао сањати, да ће једна тако стара монархија у једноме од најконзервативнијих народа на свету, брзо подлећи јуришу нових идеја, и да ће Кина бити република. Кина је и до сада имала неколико потреса и револуција, али оне су као и велике буре, биле само пролазнога карактера и остављале све по старом. Најновија револуција у Кини није била тако страшна као раније, али је изазвала промене од битнога значаја. Изгледа ми, да је манџурска династија у Кини пала из истих разлога са којих бурбоњска у Француској. Као што Луј XVI није био способан да до краја изведе дело Ришељеа и Луја XIV., стварање једноставне централистичке монархије, тако и манџурска династија није била у стању да изведе потребне реформе у Кини које би је учиниле модерном државом, способном за самосталан живот. Питање је, да ли ће и република бити у стању, да од Кине учини самосталну и способну државу за живот и другу азијску силу, поред Јапана. Сама форма владавине битно не утиче на судбину народа, како се то обично у ширим круговима наше интелигенције држи. Ваш поводом овога питања упућујем читаоце на једну књигу, која је пре неки дан изишла у Паризу: *idée republicaine dans les pays monarchiques d'Europe, par Robert Megnadier, preface de M. G. Hanotaux, de l'Academie française.*

Писац у њој испитује утицај републиканских идеја у овим европским монархијама: Италији, Угарској, Белгији и Холандији, па долази до закључка да оне нису имале успеха из два главна разлога, прво, што је свет увидео из искуства да сама форма не мења садржину, и друго, што су и саме монархије испуниле сувремене политичке и социјалне захтеве народа, дајући нпр. опште право гласа и уводећи социјалне реформе.

2. — II — 12.

Др. Ј. Б. Јовановић

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

Фридрих Ниче

Тако је говорио Заратустра

Издање књижаре С. Б. Цвијановића
Београд, 1912.

Г. Ђурчин познат је роду српском. Он је, пре неколико година, јавно издао прву свеску својих песама. Та мала и елегантна збирка рђавих песама морала је, сасвим природно, наићи у нас на рђав пријам. У тим се песмама афектирала аристократска надменост и афектирала се извесна индивидуална оригиналност која је у Европи одавна постала баналност породичних листова. Она се јавља у времену тако званих демократских принципа, који немају ничега зајдничког са демократизмом, али у којима је зато изражена страсна отпочка мржња према свему оном што се уздиже изнад ниског и најнижег нивоа. Наша читалачка публика још је била под утицајима Домановићевог сељачког реализма и његовог хатинског духа, који су, као друмска локомотива, гњечили или утеривали у низак и уравњен ниво све оно што је, ма и за ширину прста, штрчало над том његовом, српском демократском површином. У таквој средини и добре песме са аристократском поентом не могу наићи на одушевљење читаоце.

Тој се његовој књизи придавао значај који она ни по чему није заслужила и тако је пук, на који је г. Ђурчин хтео да истражи сав свој аристократски гнев, почео да му прави једну чисто јеврејску рекламу: говорило се, непрестано се говорило, да су његове песме необично рђаве, али се говорило, непрестано говорило. Ниједна књига у Српству није тако узбунила духове и ни једног српског писца није у толикој мери запљускивало море грдња, клевета, оправданог гнева, успешних и неуспешних досетака, као г. Ђурчина. Напада се, речју, толико, као да није рђавим песмама хтео да зграбе пук, него као да је пред том непрозвешеном и ограниченом гомилом изнео једну савршено нову и дубоку истину која ће, као и све велике истине, постати општа тек после неколико десетина година. Он је, свакако, почео себе држати за генија којег свет, гомила, пук не разуме. И када не разуме њега, нека чита Ничеа, па ће, проучавајући га, једнога дана, може бити, моћи разумети и њега.

Захваљујући г. Цвијановићевој и г. Ђурчиновој љубави према Ничеу, ми смо добили прилике да се, читајући Заратустру, уверимо да је г. Ђурчин и рђав, врло рђав преводилац. Он, може бити, зна немачки, као што образован човек треба да зна свој матерински језик, али он не зна наш литерарни језик. Доцент Српског Универзитета, може бити, и не мора знати српски књижевни језик, не мора га, као што знамо, знати ни српски писац ни српски поет који бију очајан бој са својим лепим језиком, али преводилац, претенциозни и надмени преводилац, мора знати књижевни језик, на који преводи.

Когод се бочио са Штрнеровим духовитим али и конфузним наследником, зна да је Заратустру тешко преводити. Он је, додуше, писан једним савршено уметничким стилем, али је, при свем томе претрпан егзотичним и хотимице траженим Фигурама, претрпан чудним екстравагантним обртима у којима се, обично, мада то на први мах не изгледа, крају целогичности; он, најпосле, кипти парадоксима и двосмисленим поен-

тама. И поред свих тешкоћа каје није увек лако саћладати, српскоме се читаоцу пружају нове тешкоће и нове непријатности: мора да се навикне да мирно стрпељиво сноси све германизме, мора да су му познати сви могућни провинцијализми, не сме ни најмање бити осетљив према неологизмима, не сме још да је дошао до сазнања, дубоког као провала једног напретка, да је стил почетак и свршетак књижевности и уметности. И тада тек може г. Турчиновог Заратустру разумети — са оригиналом у руци.

Конструкција реченица готово је стално немачка. Г. Турчин се држао оригинала, али у једном рђавом смислу: он је, већином, преводио дословно (нарочито почетке ставова), то јест слепо се држао речи и, што је најгоре, реда речи. Он је, свакако, као рђав стилист, био уверен да ће на тај начин погодити и Ничеов стил. Али му то, готово нигде, није пошло за руком. Српски текст, далеко од тога да буде српски, ни најмање не подсећа на писање једног тако сјајног стилисте, као што је био и Ниче.

Српски се превод, уосталом, врло тешко чита. Г. Турчин је у овај литерарни рад, нема сумње, уложио много труда и много воље. Али, он је тај рад и ту вољу требао прво да уложи у учење нашег књижевног језика. И, поред осећаја стила који њему недостаје, његов превод не би, у погледу смисла наравно, укупно узевши, био добар, али ипак рђав: он није дао Ничеа, није дао његов мушки, опори, срчани, пропични, уметнички итд. стил; он, речју, није пружио једно нежно и уметничко дело, већ је треснуо пред нас један груб и гломазан рад, издељан секиром.

Већ и сам наслов књиге „Тако је говорио Заратустра“ не одговара оригиналу. И сам г. Турчин (у невероватно површном и стилистички рђавом предговору) признаје да је Ниче Заратустру писао „у библиском тону“, али се, при свем томе, не држи писца и свуда, као за окладу или за инат, угушује библијски тон, почевши од наслова (И рече Исус — И рече Заратустра), па, са упорном доследношћу, кроз целу књигу.

Г. Турчин необично често употребљује провинцијализме и неологизме: да буде сарадником Вагнеровим; држао сам позваним; да вас држим јединим; сматрајући га најфаталнијом лажју, и обманом, и једном бесмртном мрљом човечанства; сматрати леком; рађе; скупа (заједно) са мојом мудрошћу; гледајте како се веру; постати услед тога сиромашнијим; а ја јој одвратих; разбојником мора постати; божанском плесу; бити судијом; скупа с девојчицама плесао; задња (последња) нада; гневно јурила против крми; буде судијом, и осветником, и жртвом; утисак ступаја моје воље; осврт; окрутност; и сам био дететом; одвратити; моћи послужити бољим уводом; крет; славље; усхит; истреба; мртвачница казан; накава; и тако даље.

Он не преза ни од архаизама; рушитељ; унишитељ; подобје....

Поет и научник, изгледа, не може се ослободити германизама којима се, у оволикој мери, не могу поносити чак ни најнеписменији наши дневни листови: Иступи у корист Вагнера; не даје замислити; то ће ти они скупо нарачунати; (за препис јамчим животом;) На јачину инспирације даје се закључити и по краткоћи времена у којем је постао „Заратустра“!! одвише ноћником и пребудним начинило је тебе твоје тражење; твоја је душа жедна звезда; хоће на слободу; они лају од радости у своме подруму; и тада су говорили зло о свима лепим надама; одвраћај од живота; пита је стало до другог живота; клонит се службе излишника лажном божанству; на те опредељене и наваљује; многих народа добро и зло; поштовање узајамно за жене је брак; треба недопустити; његових бораба, и ње-

гових победа гласник, друг, и одјек; предуго; прелатано; премного; пре-хитро; превисоко; престрмено; а ја вам се смејем у лице; предалеко; не имајте много вере; и исплаћивало се држати их; то кажем вама на славу; зар се то мени тако у лице казује; ја вас се спомињем; воља за моћи; што се на нашим истинама разбити даје; и тако даље.

Али г. Бурчин, најпосле, не само да не зна наш књижевни језик, већ и рђаво преводи: Redlichkeit (поштење) у њега је слободно признање! Jetzt sehe ich mich unter mir (сада видим себе под собом т. ј. сада сам бољи но што сам пређе био) преводи са — сад се премћем и правим обруче!! Schwere стално преводи са тежина место са тежа (гравитација): дух тежине — он чини да све ствари надају; дај да убијемо дух тежине; јер ђаво је дух тежине; и уједно потсмевку духу тежине! Ja, ein Hoellenkunstueck ward da erfunden, ein Pferd des Todes, klirrend im Patz goetlicher Ehren; (да, измишљена је паклена мајсторија, коњ смрти, са којег звецка пакит божанских части) г. Бурчин преводи овако: да, он је сиграчка и проналазак пакла, тројански хат смрти из којег звечи пакит божанских части!! Auführer није извођач него приказивач; und veraunderliche Witterungen (променљиво време) није; и код њега ветар духа с друге стране; Fliegenwedel (махалица којом се гоне мухе) преводи са машице Feuerzange — за мушице! Alles was viel bedacht wird, wird bedenklich (о чему се много премишља постаје сумњиво) преводи са: све што изазива много чуђење, постаје чудно! Ergoesser (спасилац) није пријатељ, а Untergang није пролазност (Vergaenglichkeit), већ пропаст. Nicht nur der liegt, welcher wider sein Wissen redet, sondern ist recht Der, welcher wider sein Nichtwissen redet (не лаже само онај који говори против својег знања него више још лаже онај који говори против својег незнања) преводи г. Бурчин са овом мрачном и рабулистичком реченицом: Не лаже само онај који говори што зна да не зна, него више још онај који говори што не зна да не зна!! Anfaelle (поступи) преводи са нападом, а und ich will (хоћу) са — ништем да! Kameeltreiber није магар већ камилар. И тако даље и тако даље.

Брандес је, као што је познато, саопштио Ничеова писма уз једну студију о његовој философији. Он је, на тај начин кудикамо више допринео да „Немци открију Ничеа, и почну га култивисати“, него што су то учинили Французи, као што, у предговору, вели г. Бурчин.

Али г. Бурчин има права што је претенциозан. Иначе би „Заратустру“ као позив на буну или као скарадан напис, морао тајно штампати заједно са својом другом свеском песама, или би морао метнути главу на пајузвишенији пањ у Српству, чекајући да му званична критика одсече главу, као, у своје време, Ивану Васину Поповићу.

И. С. Талетов

ПОЗОРИШНИ ПРЕГЛЕД

Магбет

Ако је тачна теорија Фридриха Шлегела, да романтизам представља оно што је занимљиво и релативно, насупротив класичној књижевности која излаже оно што је лепо и апсолутно, онда је „Магбет” најсавршенија романтична трагедија. Он има садржај мелодраматичан са намештеним призорима којима се Сарду одликовао, и шаренило личности и душа чија је анализа тако потпуна и сложена, да омогућава увек само нова и релативна схватања.

„Магбет” представља савршену примену романтичарског схватања света и уметности.

Класичари су постављали перманентне односе и износили генералне одлике, у области уметности; у области морала они су делили добро и зло са свим оделито. Шекспир је међутим и свет драмских личности и морална схватања изменно својим излагањем. Он је позорницу и личности компликовао. У место да излаже карактер, он је излагао индивидуу, са свима њеним противречностима; у место да добро и зло дели као две непомирљиве ствари, он је објашњавао једно другим.

Израђена на тој подлози као најсавршенија, „Магбет” је и најкомпликованија Шекспирова трагедија. Велике личности у њој нису охарактерисане, него реконструјисане. И зато се о њима може судити разно и индивидуално. Једино што се на њима осећа за све подједнако, то је да оне више нису само ово или оно, нешто генерално, него нешто изузетно и индивидуално.

*

У трагедији о Магбету, као што сам нагласио, постоје две оделите ствари: садржина, која је мелодраматична, наивно романтична, и анализа личности, која је индуктивна. Обе те ствари су у делу уметнички спроведене. Задња се развија негде спорије негде брже, према темпу који условљава догађај, али су њени главни моменти сразмерно распоређени. Анализа личности иде напореда с развјетком догађаја. Она је потпуна тек у перипетији комада.

Материјал за „Магбета” узео је Шекспир из једне хронике о шкотским краљевима. У излагању фабуле, он се врло мало удаљио од свога извора; убрзао је само догађаје који претходе убиству, да би Магбетову одлуку на убиство начинио природнијом. Оно што код историчара траје неколико месеца, догађа се код Шекспира за неколико дана; оно што се код историчара догоди за седамнаест година, траје код Шекспира неколико месеца. Већа одступања је учинио Шекспир само у излагању личности. Његов Магбет има много више нианса и много више оправдања за своје поступке.

Ево како је Шекспир испричао историју Магбетову.

На пустом пољу, три вештице чекају да се битка сврши да Магбету, који предводи војску против бунтовника и брани краља, прорекну судбину. Битка се сврши победом Магбетовом. Краљ то дознаје у своме логору. — То је експозиција.

Како ће се Магбетов карактер схватити, то зависи од идеја које су у току и од времена. Некад је он, и то баш у време немачког романтизма — ствар представља један интересантан парадокс — схватан као орди-

наран зликовац. О томе сведоче силни романтичарски коментари и предговори. Доцније се схватање постепено мењало, са променама у полазним схватањима; сложена Магбетова природа давала је маха свима тумачењима; криминалан романтизам, који је последњи дошао и од обичних грлосеча направио хероје, дао је и последње схватање. Магбет је постао трагичном личношћу, која је понегде симпатична. Он има масу „олакшавних околности“, као на оптуженичкој клупи обични рајбојници. Нова романтика је бацила вео поезије на најгрозније ствари. Она је начинила човека слабијим и мање одговорним: понизила га је и подигла. Изменила је појмове о добру и злу које, као и све етичке појмове, стварају људи. И тиме је извршила дело правде.

Моје схватање „Магбета“ је у току тога романтичког преображаја. Оно у Магбетовој души налази неку тајанствену лепоту, у Магбетовим делима ознаке херонизма. И досадашњи редови служе само да га објасне, пошто се оно пре сваке анализе личности, још при излагању фабуле мора да појави.

Магбет, победник, стварни господар краљевства, враћа се пустим пољем, после победе у друштву свога бојног друга, барона Банка. Три вештице онда изађу преда њ и кажу му, гласом ветра и грмљавине, да ће остварити своје амбициозне планове; добити ново баронство и постати краљ. Његовом другу Банку прорекну да ће краљеве рађати, и ако сам неће бити краљ. И онда ишчезну. Одмах затим, пред Магбета стигну гласници и јаве му, да му је краљ подарио ново баронство.

Радња ту почиње: од тога тренутка до убиства, Магбет има да мисли о томе како ће да оствари и други део пророштва и постане краљ; од убиства до катастрофе, он има да оно, што је убиством стекао, злочинном одржи.

Кад Денкан, у сцени која после тога дође, прогласи свога сина за пунолетног и тиме пресече пут свима амбицијама, за Магбета остаје један једини пут да оствари своју жељу: то је злочин. Магбет међутим злочин осуђује а краљеву доброту поштује. Он дуго не може да се помири с мишљу да убије онога, који га је наградио. То је јунак амбициозан и бруталан, али поштен. Али догађаји сувише брзо прате његову амбицију: оно, што никад не би извршио да је имао да бира тренутак, Магбет изврши при помисли да се прилика више неће указати. Да га одликује као браниоца, краљ свраћа код њега на преноћиште. Прилика за злочин указује се, јединствена, док амбиција још пламти. И Магбет се, подстрекнут својом женом, одлучује да не пропусти јединствену ноћ. Од славољубивог јунака постаје одједном злочинац.

Због психолошког оправдања тога преврата, који се у главном јунаку од једном изврши, прва етапа радње невероватно брзо и прође: од битке до убиства не протекне ни три дана. Магбет нема довољно времена ни да се освести. Прилика за убиство указује се одмах и траје само једну ноћ.

Убиством краља Денкана—убиством романтичним, тајанственим, ужасним — остварује Магбет и други део пророчанства. Али не стекне задовољство, које је очекивао. Пред њим се, на престолу, ствара нов видик. Он увиди да престо није било довољно стећи, него да га ваља и одржати. И онда уклања све од којих зазира. Пошто су вештице биле прорекле Банку да ће краљеве рађати, он Банка убија. Помисао да се, можда, за другог упрљао начини га бездушником.

Са Банковим убиством, радња достиже свој врхунац. Од тога тренутка она пада, лагано дајући маха да се осети сва грозота Магбетова положаја. Од тога тренутка Магбет се бори безуспешно. Његова пропаст се спрема са свих страна. Магдеф га издаје, барони га остављају. Он се херојски бори с људима и судбином, коју у себи носи; од моралног човека постаје циник, од јунака херој. И напослетку херојски гине.

То је фабула.

У том вртлогу од догађаја, личности се јављају као врло компликоване. Сам Магбет представља једну комплексну личност, која се све више прецизира, у колико више ради.

Анализа његове личности, свих његових битних особина, извршена је са постепеношћу која га и као јунака и као злочинца чини ближим човеку. Човек никада и није одједном дат; он се ствара, развија. Магбет је могао не бити злочинац, па постати. И он то, у почетку, није ни био. Финоћа Шекспирове психологије показује се у излагању његове амбиције. Као амбициозан човек, Магбет би желео да има ствар, која се злочином стиче, али не би био рад да злочин изврши; он се дакле с неморалном ствари унапред мири. Одатле па до злочина нема много, када се за злочин нарочите прилике укажу. Тек када се злочином упрља, Магбет постаје готов злочин. Он ма да се бори и с људима и са својом судбином и пошто је јунак, ни од чега не преза. Он има да је свестан онога што чини увиђа сву празнину својих амбиција, али се бори.

Као такав, он постаје херој и симпатичан, донекле. Његова жена међутим, са тог гледишта, постаје несимпатичном, и ако се каје. Она не преза од злочина. Она пада у злочиначки занос и себе подстрекава на убиство једним од најлепших монолога. Она је била злочинац онда, кад то Магбет тек постаје, силом околности. Међутим, њу је већином критичара сматрала као слабу личност, ближу људима од њеног мужа. Разлика у времену и у појмовима.

Развијање личности у „Магбету” иде тако складно са развијањем радње, да се на крају дође до једне савршене целине. Ја сам напред рекао, да је „Магбет” најсавршенија романтична трагедија; сада бих, на закључку, могао да кажем да је „Магбет” и најсавршенија Шекспирова трагедија, ако не најдубља. Његова је композиција савршена. У првом делу, психологија главне личности је условљена темпом радње; у другом делу, лагано опадање радње даје величину борби Магбетовој. Саме сцене су као ретко где складно распоређене. Ефекти су намештани. Штимул је дат од прве сцене. Монологи никада нису боље тумачили душу личности ни мање штетили интересовање за радњу у комаду. Дијалози су речити и брзи, осећања се у њима „укрштају као мачеви”. И све је то комповано с лакоћом и грацијом, писано оригиналним језиком који директно казује мисао песникову.

Можда је због тога „Магбет” имао почаст да буде прва Шекспирова трагедија модерно инсценисана на нашој позорници. Инсценирао га је г. Андрејев слободно и поуздао. И премијера је потпуно успела.

Од глумаца се одликовала г-ђа Милутиновићка, леди Магбетова.

К. М. Луковић

УМЕТНИЧКИ ПРЕГЛЕД

Књижевно вече

У Србији још врло тешко иде са применом идеја, које су иначе признате као добре и које већ владају у маси јасног мњења.

Та тешкоћа је једна од знакова слабе културе — а то није никаква тајна!

Цео свет може констатовати да је нешто добро, па ипак се не налази за потребно, да се то и изведе. У том застоју, у тој нелогичности има и зле воље и слабе воље. А и једно и друго долази од недовољне културе.

И онај који не зна тачно и не схваћа јасно, ипак осећа и докучује: да у животу једног народа, нарочито кад овај представља читаву нацију, није све у политичком, а камо ли само у материјалном благостању, нити сме само физичко и материјално благостање бити једини циљ живота једне нације. И ако је, дакле, физички, материјални живот гретходан и неопходан, он је ипак само прелаз ка једном бољем, већем, дужем, вишем и лепшем животу, животу духовном.

И ако је једној нацији без материјалног благостања немогуће остварити своје идеале, ипак је јасно да јој је то материјално благостање потребно, и да она на њ има права, једино ради својих идеала. Ни једна нација не може извојевати себи права на трајан живот, нити се може утврдити у Свету, а још мање може оставити трага у Историји и делати са континуитетом, ако умним, душевним производима не манифестује и не обележи живота свога!

Данас већ нема никога у Србији, који не би овога свестан био. Данас у нас човека нема, ма како неписмен и затуцац био, који би смео устати против Просвете, који би оспорио корисне резултате од Књижевности и Уметности.

Па ипак, са свима тим примљеним аксијомама, ни Држава ни Друштво, не предузимају ништа озбиљније, да би се умна производња појачала, и да би се интелектуални радници, који су свуд најређи, ободрили на посао бар тиме, што би им се живот лакшим учинио.

Ова немарност, тако нелогична према усвојеним идејама, очито се доказала и приликом ове представе: потпуним одсуством Двора и других најважнијих чињеница у Држави.

Као реакција против тога антикултурног немара, као корекција те неприличности, никло је ово „Друштво Српских Књижевника“.

Српски књижевници су тим принуђени схватити ону народну: „Помози се, па ће ти и Бог“.... или Држава помоћи, те су прегли на посао да би сами за се мало места на сунцу захватили.

Радећи целог века.

„Ништ' за себе, све за нас“, они су сад удружени осетили: да се могу појавити и са праведним захтевима за себе т.ј за своје умне производе, којима се цела нација користи, и тражити за своја дела бар онолико заштите, колико Држава већ указује ручној производњи.

Ја бих био: да се у том покрету тера логично и даље, па да се тражи оснивање и једне „Књижевничке Коморе“, кад већ постоје: Индустриска, Трговачка, Занатлишка и Радничка Комора, а на путу су оснивања и Земљорадничка и Адвокатска Комора.

Или зар по данашњим демократским појмовима књижевници за-служују мању пажњу од радника (произвођачко оруђе), и трговца (по-средника)?

Прва знатнија манифестација живота и рада тога новог и младог Друштва је ово „Књижевно Вече“, које се, благодарећи љубазности Позоришне Управе, могло приредити у самом Народном Позоришту.

Како је организација Друштва још несавршена и неопробана, а има-ла је притом да за извођење већег дела програма овог вечера, апелује на наш глумачки ред, коме у пркос многих врлина, порок пијанства много квара чини, то је ово прво „Вече“ испало мање сјајно, но што би „Књи-жевичко Друштво“, према силама, којима располаже, било у стању приредити.

Г. Нушић, председник Друштва, је ово „Вече“ отворио, и на један духовит, а само њему својствен начин, изнео друштвени циљ. Припре-мало се да овог вечера буду заступљене по готову све врсте књижевности, са новином: да неки од писаца сами своја дела рецитују. Зато је Коле-рија била поверена г. Нушићу; Лирика Г. С. Пандуровићу; Еп Г. Д-р Н. Ђорићу (који је изненадно био спречен) а приповетка Г. М. Уско-ковићу. Г. Вукасовић је за ову прилику драматисао једну басну, а г. М. Предић је написао једну малу мелодраму.

Сви ти, у истини песнички, производи, били су проткани веома хар-моничном музиком, коју су на клавиру виртуозно изводили Госпођа Ва-јан и г. Дозела, а на вијолини г. Штајнбах.

Чланови Народног Позоришта су извели оба кратка комада врло пристојно.

Spectator

Б Е Л Е Ш К Е

КЊИЖЕВНОСТ

Крај мора. — Као четврта књига Ма-тице Српске у Дубровнику, изашла је збирка приповедака, нашег познатог приповедача Ива Тиника. У књизи се налази тринаест, до сада нигде не-штампаних приповедака.

Писма мојој удатој ћери, од д-р Ли-бе-а, превео Д-р Јован Данић. Штам-парија С. Раденковића и Брата. Бео-град 1912. Цена 0.60 дин. Д-р Данић је обогатио српску преводну књижев-ност једном књижицом, која може би-ти од највеће користи у васпитном циљу. Ко се интересује за социјална и народна питања, треба неизоставно да прочита ову књижицу.

Родолубиве песме. Г. Вељко Пе-тровић, који међ нашим млађим пес-ницима заузима видно место, издао је своју прву збирку песама, под насло-

вом Родолубиве песме, и тиме се ка-ко сам вели у предговору, одужио својој националној дужности.

Сељанчице. — Познати наш песник г. Милорад М. Петровић, дао је у штампу збирку својих песама „Сељан-чице“. Књига ће изнети 10 штампаних табака, на најфинијој хартији. Предго-вор књизи написао је г. проф. Јаша Продановић.

Златни Даси. — Г. Душан Срезоје-вић штампао је своју збирку песама под насловом „Златни Даси“. Цена 1 динар.

После опроштаја. — Једна од до-брих књига, које су изашле у после-дње време, јесте роман Матилде Се-рао: После опроштаја. Превео Мих. М. Добрић. Оштампано из „Дела“ у издању С. Б. Цвијановића. Цена Ди-нара 2.50.

О Воспитању. — У издању књижаре С. Б. Цвијановића изашло је друго издање Спенсерове књиге *О Воспитању*. Прево Ј. Миодраговић.

Природно лијечење. — Пре неколико дана изашла је књига под горњим насловом, коју је по узору Адолфа Јуста израдио Михаило Соларић. Важност једног овако популарно написаног медицинског дела, није потребно нарочито доказивати. Књига се може добити у књижари С. Б. Цвијановића. Цена 5 динара.

Спиритизам. — Д-р Бр. Петронијевић природно је ново издање своје студије о спиритизму са допуном из новије литературе. Књигу је издала књижара Св. Цвијановића. Цена 1.20.

Матушева ракија... — д-р Милан Свинарев, оштампао је из новосадског „Српства“ свој комад у три чина Матушева ракија.

НАУКА

Светозар Томић, проф.: Карта Балканског Полуострва. Размер 1:2.000.000. Београд 1912. — Код нас се у последње време осећао недостатак у добрим картама српских земаља, те се стога у последње време јавило неколико карата, мање више неуспелих, да попуне ову празнину. Карта г. Томића има све одлике једне добре карте, покрај неких мањих недостатака. Што се тиче механичке израде, Државна Штампарнија се не би могла њоме похвалити.

Милан Шевић: Харалд Хефдинг, његова философија и његова педагогија. (Загреб 1912. Стр. 1—44.) Г. Милан Шевић спада у онај мали број радника који с успехом раде на философији и педагогији. Г. Шевић се сада јавља са студијом о Харалду Хефдингу, чије су идеје утицале на многе европске књижевнике. Г. Шевић у својој студији разлаже живот, рад и идеје овог великог данског филозофа. Књига је писана таквим стилем, да је приступачна и нестручњацима, што је иначе код филозофских студија и права реткост.

Историја Српских Штампарнија — Г. Властимир Будимовић, оштампао је из „Дела“ своју расправу: „Историја Српских Штампарнија“. Код нас се мало писало о штампарнијама, сем дела г. Љубе Стојановића, а нема ниједног већег дела о историји српских штампарнија, те ова књига у неколико попуњава ту празнину.

Венеричне болести, написао Д-р Савићевић. Издање свесловенске књижарнице М. Ј. Стефановића.

Г. Савићевић је досада нашој сиромашној књижевности дао неколико добрих радова.

„Венеричне болести“ је књига која је за кратко време доживела треће издање те нам није потребно нарочито истицати вредност популарних медицинских књига, јер овај сам факт доказује ту потребу.

УМЕТНОСТ

Илустроване народне песме. — Још пре више година Академија Наука спо разумела се са својим чланом сликарем г. Пајом Јовановићем, да овај прими на себе велики и значајни посао, илустровање наших народних песама. Г. Јовановић је све своје слободно време до сада употребио на збирање грађе и студирање материјала који му је неопходан за овај велики посао те је сад приступно и изради слика. Он је до сад већ довршио неколико већих песама, као што су: Збор зборила господина рибњанска, Урош и Мрљавчевићи, Зидане Скадра на Бојани, Жендба Душанова и још неке. Међу овим илустрацијама, истиче се нарочито лепотом слика која представља „разапете чадоре“ око цркве Грачанице (Урош и Мрљавчевићи), Гојковица у скадарским зидинама (Зидане Скадра) и готово све слике из жендбе Душанове, на којима се опажа нарочита уметникова симпатија према јунаку ове песме Милошу Војиновићу.

Све ове поменуте слике израђене су пером, но г. Јовановић је израдио и бојом на платну све главније особе из Косовске битке (Милоша, Бошка, Југа, Лазара и т.д.) и приступиће још ове године најтежем делу овога посла, илустровању Косовских песама.

Овај огромни посао, којим ће се г. Јовановић богато одужити своме народу, захтева још читав низ година неуморнога рада. Г. Јовановић верује да ће стићи, пре но што испусти кичацу, да доврши ово своје велико дело.

ПОЗОРИШТЕ

Помирење. Познати хрватски књижевник Јосип Косор, чија се драма „Пожар страсти“ прошле године давала у Загребу, написао је нову драму „Помирење“ и поднео Српској Књижевној Задрузи за њена редовна издања. Задруга је, по нишчевој жељи, по-

слала драму прво на стечај Народног Позоришта, па ће тек онда одлучити хоће ли је унети у Задругина издања.

Хрватско Казалиште. — Крајем прошлог месеца у Хрватском Казалишту су давале три оригиналне ствари, домаћих писаца. Прва је „Бановић Страхиња“, драма у три чина, коју је по народној песми (Вукова дјела 2. књига.) израдио Милан Огризовић, познат нашој публици са своје драме Хасан-агиница, коју је изводило Осечко Казалиште. Друга премијера је „И опрости нама“, драма у једном чину, од младог писца М. Турчића. Трећа премијера давана заједно са Турчићевом драмом је: „Нешто се збило“, комедија из садашњег живота од Мила Мистре.

ДРУШТВА И УСТАНОВЕ

Матица Словенска. — Матица Словенска у Љубљани издала је за 1911. годину ову књигу:

1. Други део Лаховог романа „Брамбовци“. 2.) „Црна смрт“, историјска приповетка од Фр. Мешка и „Грегор“, новеле од М. Плугеља. 3.) Зборник. 4.) Збирка Народних песама, (14 књига). 5.) Изабрани дом, од Д-р Јенеца Менцингера. 6.) Словенски Југ Толстоју, Конопницкој и т.д. 7.) Летопис. 8.) Туђинац.

Словенске беседе. — Друга беседа у низу оних које приређује Словенска Школа, одржана је 5. ов. мес. Тема предавања је била Дранг нах Остен, а предавао је г. Миленко Вукићевић. После предавања било је и неколико музичких тачака од Божинског, Чајковског и Аренског.

Smotra jugoslovenskih kulturnih društven.

Октобра месеца 1910 г. председник Словеначке Матице, упутио је писма свима југословенским друштвима и позвао их на конференцију, која би се одржала 10 и 11 дец. у Љубљани, поводом Вразово Академије. Многа друштва су се одазвала томе позиву и послала своје делегате, који су на конференцији конферисали о досадањим покушајима и будућем раду југословенских културних друштава и о раду својих корпорација.

На тој конференцији било је заступљено 19 југословенских културних друштава. Реферати друштвених делегата штампани су у засебну књигу, под насловом, који смо горе исписали. У књизи се налазе три дела: Право, медицина, природознањство, књижевност и уметност.

Издавачи ове књиге су Матица Хрватска у Загребу, Матица Словенска у Љубљани, Матица Српска у Новом Саду и Српска Књижевна Задруга у Београду.

Треба споменути, да ниједно бугарско друштво није учествовало у конференцији.

